

PREFACE

See the Preliminary comment to Part 1, Book 6, chapters 1-15

The following sources have been comprehensively collated for a critical reconstruction of 1 Dial. 7. 1-10:

Tradition A: **Bb* An Fi**

Tradition E: **We Vc**

Tradition B: **Vg** (and **Vg²** corrections as **Vgb** and **Vgm**)

Incunabulum: **Ly** (also tradition B)

***Bb** has lost some folios which would have contained the end of c. 6, all of cs. 7 and 8, and the beginning of c. 9. This omission only involves some 76 deviant readings in the other selected manuscripts, and does not materially alter any of their larger results. There are some 1972 word readings which deviate from the preliminary critical text in the common passages. In that context, the reliability of the selected witnesses is as follows:

SAI= standard accuracy index

DR= deviant readings

We: 86.5% SAI (267 DR)

Vc: 82.1% SAI (353 DR)

Bb: 79.9% SAI (397 DR)

Fi: 77.7% SAI (439 DR)

An: 72.6% SAI (540 DR)

Vg: 67.2% SAI (647 DR)

Ly: 53.7% SAI (913 DR)

Again, the main difference between *A* and *E* consists in the larger amount of homoioteleuton omissions in the former group.

For 1 *Dial.* 7.10 see the comments in the PREFACE to 1 *Dial.* 7.11-23. Some other curiosities about the composition of the current segment have been mentioned in the notes. The most interesting, perhaps, is Ockham's valiant (and theoretically brilliant) though perhaps not altogether successful attempt to explain and justify Michael of Cesena's ambiguous attitude towards Pope John XXII in the period 1325-1328 (1 *Dial.* 7.4. As he put it: "confirmatio est difficilior").

And more generally, as usual, cf. *Fragments of Ockham Hermeneutics*, pp. 110ff.

George Knysh

April 2012

Capitulum 1

Discipulus: Hactenus de punitione hereticorum, et precipue pape si efficeretur hereticus, quamplura quesivi, licet multa obmiserim de quibus post hoc opus sollicite mentem tuam inquiram. Nunc vero de credentibus, fautoribus, defensoribus, et receptatoribus hereticorum investigare propono. Primo autem de credentibus disputes, de quibus ante omnia disseras qui sunt censendi credentes.

Magister: Nonnullis apparet quod credentes possunt in duplici differentia reperiri. Quidam enim explicite hereticorum credunt erroribus, quemadmodum Ariani credebant explicite quod filius Dei non est verus Deus, que fuit error Arii heretici, et de hiis videtur loqui Gregorius 9us qui, ut habetur Extra, *De hereticis*, c. *Excommunicamus* 2°, ait: “Credentes autem eorum erroribus hereticos similiter iudicamus”.

Alii vero videntur esse credentes qui, licet non credant explicite hereticorum erroribus, credunt tamen hereticis, ipsos censentes inter catholicos computandos et eorum doctrinam catholicam reputantes, sed in quo explicite discrepent a doctrina catholica ignorent. Et isto modo videtur quod illi qui ad hereticos causa addiscendi accedunt, qui secundum leges minus puniuntur quam doctores, inter credentes debeant numerari.

Discipulus: Distinctionem de credentibus, sive sit vera sive falsa, intelligo, et ideo de utroque membro te interrogare intendo. Dic autem in primis de primis credentibus, an omnes sint inter hereticos computandi, cum hoc auctoritas Gregorii superius allegata videatur asserere, cum indistincte, non distinguendo inter hos credentes et illos, dicat: “credentes autem eorum” (scilicet hereticorum) “erroribus hereticos similiter iudicamus”.

Capitulum 1.11 Extra... 12 2o] col. 789

Capitulum 1.2 hereticorum] *omitted* Ly 3 quamplura] quam plurima Ly | obmiserim] obmiteres Vg | de quibus] *omitted* Ly 5 et] *omitted* Bb | receptatoribus] receptoribus Vg | propono] Et *added* Ly Vgb | autem] *omitted* Ly Vg 6 disputes] Vg Bb Fi Vc: disputas We disputares An *omitted* Ly Vgb (*cancelled* Vg) 10 que] *blank* An | que fuit] sicut Ly Vg | Arii] Arriani Ly 11 9us qui] *omitted* Ly 12 2o] We: cum Ly Vgb sic An *omitted* Vg Bb Fi Vc 14 Alii] aliis An Vc 15 ipsos] eos Ly Vg | computandos] reputandos Ly Vg 16 reputantes] reputant Ly Vg | sed] *cancelled* We licet *added* We | discrepent] descriptent An Vg 17 ignorent] ignorant Ly Vg Bb videtur] michi *added* Ly Vg | qui] *omitted* An 18 qui] *omitted* Ly 21 te] *omitted* An | intendo] *omitted* Fi An | autem] ergo Ly 23 Gregorii] *omitted* Ly Vg | videatur] videtur Bb An 24 hos] hereticos *added* Ly Vg

Magister: Est quedam assertio quod non debet dici indistincte quod omnes credentes explicitè hereticorum erroribus sunt censendi heretici. Quare de credentibus etiam explicitè hereticorum erroribus distinguendum apparet. Credentium enim hereticorum erroribus quidam sciunt ipsos errores esse ab ecclesia condempnatos. Quidam vero nesciunt quod sunt ab ecclesia condempnati, et istorum quidam adherent pertinaciter talibus erroribus, quidam vero non adherent pertinaciter sed corrigi sunt parati. 30

Primi credentes hereticorum erroribus absque alia examinatione sunt inter hereticos computandi. Cuius ratio assignatur, quia errans contra fidem qui non est paratus corrigi est inter hereticos computandus (24 q. 3 c. *Dixit Apostolus*). Sed credens hereticorum erroribus quos scit ab ecclesia condempnatos non est paratus corrigi, quia quilibet errans contra fidem debet esse paratus corrigi per doctrinam ecclesie, et aliter est pertinax reputandus. Sed qui scit errorem aliquem ab ecclesia esse dampnatum, et tamen credit eidem errori, non est paratus corrigi per doctrinam ecclesie. Ergo talis pertinax et hereticus est censendus. 40

Discipulus: Secundum ista quicumque crederet errori contra fidem dampnato a papa Romano esset hereticus reputandus. Et ita, per consequens, nullo modo liceret sententie summi pontificis contraire.

Magister: Respondetur quod sententie catholice Romani pontificis late contra errorem in fide nulli licet absque heretica pravitate resistere. Sed sententie erronee pape contra fidem debet quilibet catholicus, qui scit sententiam eius esse erroneam, obviare. 45

Discipulus: Si licet sententie Romani pontificis obviare (et Romanus pontifex semper habebit sequaces) schisma sequetur inter christianos, quod est omnino vitandum. Ergo quilibet tenetur, satem propter schisma vitandum, acquiescere sententie pape. 50

35 24...Apostolus] col. 998 43 papa Romano] an expression rarely used by Ockham. Perhaps one of the indicators of early composition.

27 Quare] quia Vc | Quare...28 apparet] sed illi tantum qui scienter et explicitè credunt hereticorum erroribus. Unde eis distinguendum apparet Ly Vgb,m 29 esse] omitted Ly An 30 condempnatos] condempnata An | Quidam...31 condempnati] omitted An | sunt] sint Vc 33 Primi] primo Fi An | erroribus] statim added We Vc 38 et] omitted Ly 39 esse dampnatum] condempnatum Ly 40 talis] a^e Bb est added Ly | et...est] omitted Ly 41 censendus] reputandus Ly 44 liceret] licet Bb An 45 Romani] Romane Bb summi Vc (in margin: aliter Romani) Romani pontificis] a Romano pontifice Ly Vgb 46 in fide] infidelium Ly | resistere] omitted Vg added Vgm 49 et...50 sequaces] et Romanos pontifices non sequi Ly Vgb

Magister: Respondetur quod si sententia pape fuerit erronea contra fidem, schisma sequetur tale quale semper fuit inter hereticos et catholicos. Quale schisma catholici, compescendo hereticos, sedare debent si possunt. Si autem non possunt, propter nullum schisma vitandum debent acquiescere sententie false, licet in casu, quando viderent periculosam oriri turbationem absque utilitate fidelium, cessare deberent saltem ad tempus a divulgatione catholice veritatis.

60 **Discipulus:** Si non est credendum pape in hiis que fidei sunt, cui credetur?

Magister: Respondetur quod credetur scripture divine et doctrine quam universalis ecclesia hactenus tenuit, predicavit, et docuit. Scriptura enim divina et doctrina precedentium patrum ab universali ecclesia approbata doctrine pape posterioris est anteponenda, quod in decretis dis. 19 insinuari videtur expresse, ubi sic legitur: “Hoc autem”, scilicet quod decretales epistole sunt paris auctoritatis cum canonibus et per consequens quod est eis adhibenda fides, “intelligendum est de illis sanctionibus vel decretalibus epistolis, in quibus nec precedentium patrum decretis, nec evangelicis preceptis aliquid contrarium invenitur. Anastasius enim secundus favore Anastasii imperatoris, quos Achatius post sententiam in se prolatam sacerdotes vel levitas ordinaverat, acceptis officiis rite fungi debere decrevit”. De cuius constitutione eadem distinctione § *Quia ergo* subiungitur: “Quia ergo illicite et non canonice, sed contra decreta Dei, predecessorum et successorum suorum hec rescripta dedit, ut probat Felix et Gelasius, qui Achatium ante Anastasium excommunicaverunt et Hormisda, qui ab ipso Anastasio tertius eundem Achatium postea dampnavit, ideo ab ecclesia Romana repudiatur, et a Deo percussus fuisse legitur”.

Ex quibus verbis datur intelligi quod si papa constitutionem condiderit in hiis que ad doctrinam fidei spectant, doctrine precedentium patrum approbate

64 dis... 65 legitur] Dictum Gratiani *post* dis. 19 c. 7 (*Ita Dominus*), col. 62 71 eadem... 72 subiungitur] Dictum Gratiani *post* dis. 19 c. 8 (*Secundum ecclesie*), col. 64

53 fuerit] fuit Bb 54 Quale] tale Vc 57 quando] Bb Fi We Vc: quo Ly Vgm *omitted* An | absque] omni *added* We Vc 58 deberent] *omitted* Bb | a divulgatione] ad divulgationem Vc 61 credetur] creditur Vc 64 19] c. Secundum ecclesie *added* Ly Vgm 65 Hoc] Fr: hec Bb Fi An We Vc Vg he Ly | quod] We Vc: *omitted* Ly Vg Bb Fi An 66 fides] hoc autem *added* Ly 68 nec] vel Ly 69 quos] *omitted* Ly añã Vg 70 vel] Fr: et Ww | ordinaverat] Fr We Vc: ordinavit Ly Vg Bb Fi An 72 §] *omitted* Fi An 73 decreta] secreta Bb | Dei] Fr Ly: *omitted* Vg Bb Fi An We Vc | dedit] Ly We Vc: de' Bb deüt' Fi An *omitted* Vg 74 probat] probant Vg Vc | Anastasium] *omitted* Ly excommunicaverunt] Fr Ly Vgb Vc: excommunicaverat Bb Fi An We 75 Hormisda] Hormisdam Bb Fi An | Achatium] Anastasium Ly 76 legitur] hoc modo *added* Vgb 77 condiderit] condidit Ly ediderit Vc 78 approbate] *omitted* Ly

contrariam, non est sibi credendum, sed talis eius constitutio est a fidelibus reprobanda, suntque credentes ei, scientes doctrinam suam dogmatibus orthodoxorum precedentium patrum esse contrariam, inter hereticos computandi, quemadmodum ipse papa, si aliquid tale diffinitive tenet, est hereticorum numero aggregandus. 80

Discipulus: Quid si aliqui, scientes talem diffinitionem pape esse determinationi ecclesie obviantem, et tamen credentes in corde determinationem ecclesie esse veram, exterius ore vel timore vel ambitione vel ex aliqua alia causa tenent aut docent diffinitionem pape determinationi ecclesie contrariam. 85

Magister: Respondetur quod licet tales apud Deum sint deteriores hereticis eo quod negant agnitam veritatem, et ideo peccant in Spiritum Sanctum, tamen apud Deum non sunt heretici, quia mentaliter contra fidem minime errant. Hoc tamen non obstante, si coram ecclesia probatum fuerit quod ipsi non ignorant determinationem ecclesie et tamen tenent diffinitionem pape contrariam, ecclesia, que de manifestis iudicat non de occultis, debet eos hereticos reputare et tanquam hereticos condemnare, etiam si post assererent quod diffinitionem pape contrariam determinationi ecclesie nunquam corde tenuerunt, quia tali assertioni eorum de occultis cordium fidem tenetur minime adhibere. 90 95

Capitulum 2

Discipulus: Quid si determinatio pape est ambigua, habens diversos sensus, quorum unus qui est hereticalis est de intentione pape, quem in aliis scriptis posterioribus vel prioribus explicat manifeste, alius autem sensus talis determinationis seu diffinitionis pape est catholicus. Nunquid credens tali determinationi pape, putans sensum catholicum esse de mente pape est hereticus reputandus, si scit alium sensum esse ab ecclesia condemnatum. 5

Magister: Una assertio tenet quod talis est hereticus reputandus, quod tali ratione videtur posse probari. Sicut nichil differt in vitio dicere bonum malum et malum dicere bonum, ita non videtur distare in vitio dicere scripturam catholicam esse hereticam et dicere scripturam hereticam esse catholicam. Quod 10

79 eius] omitted Vc 80 ei] et Ly 82 tenet] tenuerit We Vc 84 determinationi] diffinitioni Ly Vgm 85 et] omitted Vg We 86 ex] omitted Ly alia added An We 89 et] omitted Vc | peccant] Bb Vc: peccat Ly Vg Fi An We 91 ecclesia] omitted An | fuerit] fuit Fi | ignorant] ignorent Fi An 92 et] omitted Bb 93 ecclesia] ecclesie Ly An We 94 tanquam] omitted An smudged Fi | post] postea We Vc | assererent] assereret Ly | quod] se hanc Ly Vg 95 tenuerunt] tenuisse Ly tenu' Vg (corrected to tenuisse Vgm) 2.3 unus] omitted Vg | qui] omitted Ly | est²] omitted Ly | de] at Fi 5 credens] omitted An 6 putans] suum added Ly talem added Vg | sensum] spm^ An | mente] intentione Ly 7 si] omitted Bb 9 nichil differt] non distat We Vc | bonum] et added An

Isaias propheta c. 5 videtur testari, cum hoc facientibus imprecatur ve dampnationis eterne, dicens: “Ve qui dicitis malum bonum, et bonum malum: ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum”. Ex quibus verbis colligitur quod quemadmodum uterque dampnabili crimine irretitur, scilicet et qui dicit malum esse bonum et qui dicit bonum esse malum, ita uterque dampnabilis est, scilicet et qui ponit tenebras (hoc est pravitatem hereticam) esse lucem (id est catholicam veritatem), et qui dicit lucem (id est catholicam veritatem) esse tenebras (id est hereticam pravitatem). Sed qui dicit scripturam catholicam esse hereticam pravitatem, trahendo eam videlicet ad sensum hereticum et “aliter” exponendo “quam sensus Spiritus Sancti efflagitat” est hereticus reputandus (24 q. 3 *Heresis*). Ergo ille qui scripturam hereticam trahit ad sensum catholicum eam erronee exponendo, hereticus est censendus. Et ita qui determinationem pape secundum mentem eius hereticam reputat catholicam, sciens quod ille sensus qui secundum rei veritatem est de mente pape est dampnatum, debet hereticus iudicari, licet nesciat quod ille sit sensus pape heretici.

Alia assertio tenet quod talis sic exponens determinationem pape hereticam et trahens eam ad sensum catholicum quem putat esse de mente pape non est hereticus iudicandus, quod videtur tali ratione posse probari. Ille qui non errat contra fidem non est hereticus iudicandus, licet erret contra intentionem alicuius heretici vel catholici. Sed qui determinationem pape habentem diversos sensus, unum catholicum et alium hereticum, trahit ad sensum catholicum putans eum esse de mente pape, quamvis non sit, non errat contra fidem sed tantum circa mentem pape, quia tenet quicquid spectat ad fidem. In hoc tamen errat quod putat sensum catholicum esse de mente pape, qui tamen non est. Ergo talis non est hereticus reputandus.

Discipulus: Que predictarum assertionum sit verior post consummationem istius operis sollicite indagabo. Nunc autem dic an peccet mortaliter ille qui

2.12 Isaias...5] Isaiah 5:20 22 24...Heresis] col. 998. The quotation is from the canon law text *ibid.*

12 Isaias] Esaias Ly Vgb Ysidorus An | hoc] huiusmodi We Vc | imprecatur] imprecetur Vc | ve] ut Fi An 13 malum¹] et added Bb 14 ponentes²] omitted Ly Vg | in] omitted Ly Vg | et dulce] omitted Bb 15 in] omitted Ly Vg 16 et¹] omitted Ly | et¹...17 malum] omitted Bb 19 id²] hoc Vc 20 pravitatem²] omitted Ly We Vc cancelled Vg² 21 trahendo] tradendo Fi An | videlicet] veritati An 22 efflagitat] omitted An | reputandus] censendus Ly Vg | 3] 1 Vc 23 eam] eius Ly Vg² | erronee] errorem Ly Vg An 28 Alia] 9^a Fi | assertio] que added Ly Vgm 29 trahens] trahit Ly 30 quod] omitted Ly Vg 31 contra²] circa We 33 et...catholicum²] omitted Bb 34 circa] contra Ly 35 quod] quia Vc 36 non¹] omitted An

trahit determinationem pape secundum mentem pape hereticam ad sensum catholicum quem tamen non credit esse de intentione pape, sed credit quod sensus hereticus est de mente pape. 40

Magister: Respondetur quod talis, si non tantummodo recitando sed exterius affirmando trahit determinationem hereticam ad sensum catholicum quem non credit esse de mentis taliter determinantis, peccat mortaliter, quia committit crimen mendacii, sive adulando sive ex timore sive ex ambitione taliter mentiatur. Nec potest a peccato mortali quomodolibet excusari, quia omne tale mendacium est peccatum mortale. Et si ex desiderio complacendi pape heretico mendacium tale procedat, gravius est quam si ex timore solummodo emanaret. Quia in pusillanimi timor aliquo modo diminuit peccatum, in illo autem qui homini placere desiderat, crimen mendacii crimini adulationis aut cupiditatis vel ambitionis adiungitur, et ideo talis gravius et multiplicius peccat. 45 50

Capitulum 3

Discipulus: Post interrogationem de trahentibus diffinitionem pape hereticam habentem tamen diversos sensus, unum hereticum et alium catholicum, ad sensum catholicum, peto ut dicas quid sentiendum esset de illis qui diffinitionem pape hereticam in omni sensu quem talis diffinitio potest habere de virtute verborum, traherent ad sensum catholicum, scientes quod quilibet illorum sensuum qui secundum rei veritatem potest elici ex verbis determinationis pape est hereticus. 5

Magister: Est quedam assertio dicens quod tales essent credentes errori pape heretici et etiam heretici reputandi, nisi sollicito quererent veritatem, parati corrigi quam cito veritatem invenirent. Quod enim tales inter credentes hereticorum errori debeant computari videtur sic posse probari. Ille qui credit hereticorum errori qui nullum potest habere sensum catholicum est inter credentes hereticorum errori merito computandus, sicut ille qui pertinaciter defendit hereticorum errorem qui nullum potest habere sensum catholicum est 10 15

40 mentem] intentionem Bb Vc 41 intentione] mente Ly 42 pape] eius Vc omitted Bb 43 si] qui Ly 46 ex¹] omitted Ly | ex²] omitted Ly 47 Nec...a] non Bb | excusari] ext^ri An | omne] omitted Fi 49 est] omitted Vg added Vgb | solummodo] solo We Vc 50 Quia] quare Ly Vg 51 desiderat] per added Ly Vgb | crimini] Kn: crimen Ww | aut...52 ambitionis] omitted Vc | vel] aut Ly 3.3 tamen] omitted Ly Vg 6 traherent] traheret Bb Fi An | ad] aliquem added Ly Vgm 7 potest] possunt Ly 9 Magister] Respondetur quod added Ly Respondetur added Vg | pape] vel added Bb 10 parati] et parati essent Ly 11 inter] omitted Ly esse added Vgm 12 debeant] heretici added Ly | computari] reputari Ly Vg 14 sicut] sed Ly

hereticus reputandus (24 q. 3 c. *Qui aliorum*). Cum ergo per positum tales credant errori qui nullum potest habere sensum catholicum, inter credentes sunt merito computandi. Et per idem patet quod tales, nisi sollicitate querant veritatem, parati corrigi cum invenerint, sunt heretici iudicandi, quia errans
 20 contra fidem nisi querat sollicitate veritatem, paratus corrigi cum invenerit, est inter hereticos numerandus (24 q. 3 c. *Dixit Apostolus*). Ex quo infertur quod qui exponerent et traherent determinationem pape hereticam in omni sensu quem potest habere de virtute verborum ad sensum catholicum, si simul cum hoc
 25 impugnant, essent inter hereticos computandi, quia non quererent cauta sollicitudine veritatem.

Alia est assertio que de trahentibus taliter diffinitionem pape hereticam ad sensum catholicum dicit esse distinguendum, quia aut tales sunt periti in arte distinguendi assertiones ambiguas diversos sensus habentes aut in tali arte sunt
 30 minime eruditi. Primi excusari non possunt de crimine mendacii, nec etiam de crimine heretice pravitate, sed sunt censendi sibiipsis contrarii, quemadmodum heretici sepe reperiuntur sibiipsis contrarii, quia, secundum Augustinum, ut habetur 23 q.7 c. *Quod autem*, heretici “adeo... calumpniandi cupiditate cecantur, ut non attendant, quam sint inter se contraria que loquuntur”. Et ideo
 35 cum tales sint periti in arte distinguendi assertiones ambiguas, presumptio est violenta quod tenent assertionem pape hereticam sub aliquo sensu quem sonat, et quod simul cum hoc tanquam contrarii sibiipsis tenent catholicam veritatem.

Si autem tales non sunt periti in arte distinguendi assertiones ambiguas, non sunt statim heretici iudicandi. Sed si pertinaciter defenderent talem assertionem
 40 esse sub tali sensu catholico sustinendam, deberent heretici iudicari.

Discipulus: Quomodo convincetur talis de pertinacia.

3.16 24...aliorum] col. 999 21 24...Apostolus] col. 998 (c. 29) 33 23...autem] col. 951

17 credentes] hereticorum errori added Vc 18 idem] illud Ly 19 veritatem] Ly We Vc: omitted Vg Bb Fi An added Vgm | corrigi] corri Vg corri Vgb | quia] quoniam Ly 20 sollicitate] omitted Ly Vg | invenerit] inven Vg Bb 21 Dixit] dicit Ly 23 hoc] non added Ly Vgb 24 qualitercunque] qualiter omnem An 25 computandi] reputandi Ly | cauta] Ly Bb We: tanta Vg Fi An Vc 27 Alia] autem added An | diffinitionem] determinationem Vc 28 dicit] d. An 30 Primi] qui An | etiam] omitted Ly Vg 31 sibiipsis] sibiipsi Vc 32 ut...33 habetur] omitted Ly Vg 34 cecantur] secantur Fi An | quam] quod Ly An Vc 35 in arte] omitted Fi | presumptio] nsumptia Bb 36 tenent] tenens Ly | sub] ab Bb 37 tanquam] quam Vg Fi An 40 catholico] omitted Ly aliquo Vg | sustinendam] subdistinguendam Fi An sustinenda Vc | deberent] debent We Vc

Magister: Respondetur quod de pertinacia convincetur si, postquam fuerit sibi ostensum evidentiter quod assertio pape heretici talem sensum habere non potest, adhuc in sua opinione permanserit.

Dicitur etiam quod multis aliis modis de pertinacia potest convinci, puta, si de veritate quando convenienter potest renuit informari, si impugnatores heretice pravitatis persequitur vel molestat, si alios minis, preceptis, penis vel alio quovis modo compellit ad suam opinionem pertinaciter defendendam. Et forte aliquibus aliis modis de quibus dictum est supra libro quarto est de pertinacia convincendus. 45 50

Discipulus: Quid si aliquis promittit vel iurat quod tenebit semper talem assertionem hereticam, et intendit tenere sub sensu catholico, quem tamen sensum catholicum de virtute verborum habere non potest.

Magister: Respondetur quod talis est hereticus iudicandus, quia ex quo tenet assertionem hereticam in omni sensu quem de virtute verborum habere potest, et promisit seu iurat quod semper tenebit eadem, non est paratus corrigi, et per consequens hereticus est censendus. 55

Capitulum 4

Discipulus: Ponatur quod papa diffiniente aliquam assertionem hereticam esse tenendam tanquam catholicam, alius prelatus, puta archiepiscopus, vel episcopus aut alius, sciens diffinitionem pape esse hereticam, ordinet, statuatur, precipiat, aut mandet sub gravi pena quod nullus subditorum suorum audeat diffinitionem pape aequaliter reprobare, sed de ea et etiam de persona pape quilibet subditus suus loquatur omnino reverenter, nomen tamen pape in tali ordinatione, statuto, precepto, vel mandato nullatenus exprimendo, nunquid talis prelatus est credens errori pape et hereticus reputandus. 5

Magister: Circa hoc sunt diverse opiniones. Una est quod talis prelatus est credens errori pape et hereticus reputandus. Quod enim inter credentes errori 10

49 de...quarto] possible later adscript 4.4 alius...8 exprimendo] This is exactly what Michael of Cesena had done at the Franciscan Chapter General of Lyons in 1325: cf. Leon Baudry, p. 111.

42 quod] quia Fi | fuerit] fuit Bb Fi 43 talem] omitted An | potest] omitted Fi An 46 renuit] renu^t Fi An Vc 47 vel¹] omitted Fi An | alios] aliquos Vc | minis] meis Vg (corrected to minis Vg²) An 52 hereticam] pape added We Vc | intendit] eam added We Vc 56 seu] se Ly 4.2 diffiniente] diffiniret Ly | hereticam] omitted An 3 catholicam] et added Ly 4 hereticam] hereticalem Vc | ordinet] ordine Vg (ordinet Vgb) 6 reprobare] reprobasse Vg (reprobare Vgm) 8 mandato] mandat Bb 9 et] est Vg (et Vgm) | reputandus] repli⁹ Fi 11 et] est added Vgb | et... 12 pape¹] omitted Bb | Quod] quid Fi An Vc

pape debeat computari ex hoc probatur quod statuit diffinitionem pape nullatenus reprobendam, sed quod de ea cum reverentia est loquendum. Error autem est reprobandus et non est cum reverentia de errore loquendum. Ergo talis
 15 ordinans, statuens, precipiens sive mandans, credit diffinitionem pape esse tenendam, et per consequens inter credentes errori pape est merito computandus.

Quod vero talis prelatus sit hereticus reputandus tali ratione probatur. Credens errori contra fidem et ad eundem errorem tenendum alios minis, statutis, vel preceptis compellens, est hereticus reputandus, quia talis est
 20 pertinax computandus, ut ex hiis que dicta sunt libro quarto videtur posse probari. Talis autem prelatus est credens errori pape et ad eundem errorem tenendum alios compellit statutis et preceptis. Ergo non solum credens errori pape sed etiam hereticus est censendus.

Alia est opinio quod si prelatus inferior, puta archiepiscopus vel episcopus
 25 aut alius prelatus precise talibus verbis vel equipollentibus utatur: “statuo, mando vel precipio, vel sub pena excommunicationis vel etiam carceris, ut nullus michi subiectus diffinitiones domini summi pontificis audeat reprobare, vel de eis aut persona pape qualitercunque male loqui, sed loquatur cum omnimoda reverentia de eisdem” -- talis prelatus sine maiori examinatione non
 30 est inter credentes errori pape nec inter hereticos computandus. Cuius ratio assignatur, quia propter verba generalia talia que ita possunt intelligi de diffinitionibus catholici pape sicut de diffinitionibus pape heretici, non est aliquis inter credentes erroribus pape heretici vel inter hereticos computandus. Sed verba predicta ita possunt intelligi de diffinitionibus pape catholici sicut de
 35 diffinitionibus pape heretici. Ergo propter talia verba non est aliquis inter credentes vel hereticos computandus.

Discipulus: Ista ratio esset apparens si, quando fit tale statutum vel preceptum esset aliquis papa catholicus sicut est papa hereticus.

25 statuo...29 eisdem] Cf. Leon Baudry, *ibid.*

15 precipiens] Bb Vc: percipiens Ly Vg Fi An We 18 tenendum] omitted An | minis] et added Vg 19 vel] et Ly Vg | compellens] compellit Ly Vg | reputandus] computandus Ly Vg | quia...20 computandus] omitted Ly Vg 20 computandus] iudicandus We reputandus Vc 22 non] est added Ly Vg | credens] omitted We Vc 23 etiam] omitted Ly Vg Vc 24 vel episcopus] omitted Ly 25 alius] aliquis Ly | prelatus] omitted We | utatur] utitur Vc | statuo] statuto Ly 28 de...aut] ex eis de Ly Vgb 31 propter] per Vc 33 inter²] omitted Ly 34 verba] omitted Ly | catholici...35 pape] omitted Vg 35 propter] per Vc | verba] generalia added Ly | est] omitted Bb 37 ratio] regula Ly Vg | vel preceptum] omitted Ly 38 sicut...hereticus] omitted Bb

Magister: Respondetur quod hoc non obstat. Quia, sicut sepe est prudenter futuris casibus occurrendum (dis. 23, c. *In nomine*), et ad cautelam futurorum est aliquid faciendum (Extra, *De electione et electi potestate*, c. *Licet*), ita ex causa aliqua statuuntur et etiam precipiuntur que non in tempore quo statuuntur vel precipiuntur, sed in tempore futuro locum valebunt habere. Et ideo talia statuta et precepta non pro tempore quo fiunt, sed pro tempore futuro debent intelligi.

Et ideo, licet aliquis prelatus, quando papa esset hereticus, statueret sub gravi pena quod nullus subditorum suorum diffinitiones pape audeat reprobare, tale statutum quantum est ex forma verborum non deberet intelligi pro tempore quo fit, nec etiam pro tempore quo papa esset hereticus, sed pro tempore quo erit summus pontifex catholicus, et catholice de difficultatibus circa fidem diffiniret. Tale enim statutum, quantum est ex forma verborum, taliter debet intelligi qualiter intelligeretur si non solum secundum veritatem sed etiam secundum opinionem omnium fidelium vacaret apostolica sedes, et qualiter intelligeretur si non solum secundum veritatem sed etiam secundum opinionem omnium catholicorum papa qui est hereticus esset omni auctoritate et dignitate privatus. Et ideo, sicut tunc non intelligeretur de diffinitionibus pape heretici, ita nec nunc debet intelligi de diffinitionibus pape heretici, quantumcunque a multitudine christianorum minime crederetur quod vacaret apostolica sedes aut quod papa esset hereticus.

Discipulus: Ex qua causa liceret condere tale statutum tali intentione quod statutum illud non debet intelligi de diffinitionibus pape qui est hereticus, sed de diffinitionibus futuri pape catholici.

Magister: Respondetur quod hoc liceret in casu ad deludendam seviciam pape heretici. Si enim aliquis prelatus, sciens diffinitiones pape esse hereticas vel etiam dubitans eas esse hereticas, probabiliter ex certis coniecturis et causis estimaret quod papa eum et sibi subiectos male tractaret nisi tale quod statueret, posset idem prelatus condere talem statutum, non intelligens statutum de illo qui

40 dis...nomine] col. 77 41 Extra...Licet] col. 51

39 sepe] omitted Ly 40 casibus] talibus Fi An Vgb 41 De...potestate] Fb: de electionibus Ww 42 quo] omitted We 43 vel] et etiam Ly Vg An | sed] etiam added Vg Bb An 44 et precepta] omitted Ly Vg 47 tale] talem We 49 erit] erat Ly 50 difficultatibus] We: diffinitionibus Ww diffiniret] diffiniet Bb 56 ita...57 heretici] omitted Bb 57 pape...62 diffinitionibus] omitted An 58 vacaret] vacaretur Fi 60 condere] Bb Fi Vg: concedere Ly alicui prelato condere We Vc 63 deludendam] delucidandum Ly dedu^{dam} An | seviciam] sententiam Ly 64 hereticas] Bb We Vc: hereticas Ly Vg Fi h^{eces} An 66 estimaret] extimaret We Vc

habetur pro papa nec de diffinitionibus suis, sed de futuro papa catholico et diffinitionibus eius orthodoxis. Verbis enim generalibus et figurativis locutionibus atque ambiguis, ac etiam verbis equivocis et multiplicibus, licet deludere seviciam perfidorum.

Discipulus: Licet videatur quod talis prelatus suam intentionem occultando deludens papam etiam hereticum graviter peccat, quia non videtur a vitio simulationis immunis, tamen motiva dicentium quod taliter liceat aliquos deludere non differas indicare.

Magister: Quod liceat taliter deludere malos ad eorum seviciam declinandam sic videtur posse probari. Cui licet uti insidiis ad hostes seu emulos expugnandos, eidem licet uti verbis generalibus ac equivocis et multiplicibus atque sermonibus figurativis ad malignorum seviciam declinandam. Sed homini iusto et sancto licet uti insidiis ad hostes seu emulos expugnandos (23 q. 2 c. *Dominus Deus noster*). Ergo homini iusto et sancto licet uti verbis generalibus et equivocis ac multiplicibus et etiam sermonibus figurativis ad malorum seviciam declinandam.

Secundo sic. Dolus qui potest esse absque mendacio verbo et facto est licitus contra hostem. Sed delusio que fit verbis generalibus, equivocis, multiplicibus et figurativis est dolus quidam, et potest esse absque mendacio verbo et facto. Ergo huiusmodi delusio hostis est licita.

Maior dictis maiorum ostenditur. Ait enim beatus Hieronymus, ut habetur 22 q. 2 c. *Utilem*: “Utilem simulationem et in tempore assumendam, Iehu regis Israel nos doceat exemplum, qui, cum non potuisset interficere sacerdotes Baal, nisi finxisset se idolum velle colere, dicens ‘congregate michi omnes sacerdotes Baal, etc.’” Et infra: “et David, quando mutavit faciem suam coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit. Nec mirum quamvis iustos homines tamen aliqua

80 23...81 noster] cols. 894-5 88 22...89 Utilem:] col. 873 92 Et infra] *ibid.*

68 nec] ñ Fi non An | suis] *omitted* Vg (*added* Vgb) super An | et] de *added* Ly Vg We
71 seviciam] sententiam Ly 74 aliquos] alios Vc 75 non...76 deludere] *omitted* An | indicare]
inducere Ly Vg 76 malos] tales Ly Vg | seviciam] sententiam Ly 79 seviciam] sententiam Ly
homini] omni Ly 80 expugnandos] impugnandos Vc | 2] Fb Ly Vg We: 3 Bb Fi An Vc et *added*
Fi An 81 Deus] Fb: *omitted* Ww 82 equivocis] elio⁶⁸ Bb | figurativis] figuratis We Vc
seviciam] sententiam Ly 84 verbo] licet *added* Fi An 85 equivocis] et *added* Vc 86 esse] esset
Vc 88 Ait] *omitted* Bb | ut] Ly We Vc: et Bb Fi An Vg | 22] 23 Ly 89 Utilem²] *omitted* Fi | in]
etiam Bb Fi 91 colere] .fid *added* Vg (*perhaps an abbreviation for finxit dicens*) finxit *added* Ly
Vgm | dicens] *omitted* Vg *added* Vgm 92 infra] Achab servivit sibi in paucis et ego serviam sibi
in multis *added* Ly Vgm | Abimelech] Fb Ly: Achis Ww 93 quamvis] si licet Ly | tamen] Fb Vc:
sibi Ww

simulare pro tempore ob suam et aliorum salutem, cum et ipse Dominus noster Iesus Christus, non habens peccatum, nec carnem peccati, simulationem peccatricis carnis assumpsit, ut condemnans, in carne peccatum.” Ubi glossa super primum verbum dicit: “argumentum quod dolus contra hostem bonum est”. Item, Origenes, ut legitur dis. 43 c. *In mandatis*, loquens de viro malis moribus involuto se ingerendum ad scrutandum secreta fidei, ait: “si ingesserit se et provocaverit nos dicere, que eum minus recte agentem non oporteat audire, prudenter eum debemus eludere”. Ubi dicit glossa: “nota dolum esse bonum contra hostem”. Item, glossa (23 q. 2 c. *Dominus noster*) ait: “ergo per insidias et per dolum possumus licite vincere hostes nostros... dum tamen fidem non rumpamus hosti”. Ex quibus patet quod dolus, qui potest esse absque peccato verbo et facto, est licitus contra hostem.

Minor, scilicet quod delusio que fit verbis generalibus etc. est dolus qui potest esse absque mendacio verbo et facto, patet, quia verba in quibus potest veritas reperiri possunt omni carere mendacio. Sed in verbis generalibus, equivocis et multiplicibus, atque ambiguis, ac etiam figurativis, potest veritas reperiri. Aliter vir iustus nunquam eis uti deberet. Ergo talia verba omni possunt carere mendacio. Ergo ad hostis malitiam declinandam licitum est uti talibus, que bonum intellectum possunt habere.

Discipulus: Non ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu, nomina sunt intelligenda. Ergo si talia verba communiter intellecta habeant malum sensum, sub malo sensu deberent intelligi, et per consequens non licet per talia verba declinare malitiam cuiuscunque.

96 glossa...97 verbum] Gloss, s.v. utilem, col. 1260 98 dis...mandatis] col. 155 101 Ubi... glossa] Gloss, s.v. eludere, col. 207 102 glossa...ait] Gloss, s.v. insidiis, col. 1290

94 ob] Fb: ad Ww | cum] omitted Vg corrected Vgb | et²] omitted Vc 96 assumpsit] omitted We Vc | ut] Fb: omitted Ww | Ubi] unde Ly Vg 97 primum verbum] psalmum secundum Ly psalmum secundi An Vg | argumentum] articulum Ly Vg 98 Item] ita Ly Fi An | malis] omitted Fi 99 ingerendum] ingerenti Vgb ingerente We Vc 100 provocaverit] Ly Vg²: provocaberit Bb Fi An We provocabit Vc | que] qⁱ Fi 101 Ubi] omitted Vg corrected Vgb | nota] notandum We Vc 102 23] 22 Ly | ait] sic added Ly 103 per dolum] Fb Ly We Vc: do. Vg (per dolum Vgm) per donum Bb Fi An | vincere] videre An 104 quibus] verbis added Vg Vc | absque] sine Vg (corrected Vgm) 106 etc] Vc: etiam Ww 107 verba] omitted Bb verbis Fi 108 carere] carcere Ly | generalibus] omitted Ly Vg 109 equivocis] evocis Bb | veritas] veri Bb 111 talibus] verbis generalibus quibuscunque equivocis multiplicibus et figurativis We Vc 113 singulorum] Ly Vg² We Vc: signatorum Vg Bb Fi An 114 malum] ma^{mm} An 115 sub] d' Bb | deberent] debent Fi Vc et...consequens] item Ly | per²...117 licet] We Vc: omitted Ly Vg Bb Fi An

Item, nulli licet illum decipere cui fidelitas est servanda. Sed hosti cuicumque servanda est fidelitas, sicut et fides sibi promissa est ei servanda. Ergo nulli icet hostem quemcunque per verba generalia, equivoca, multiplicia seu ambigua vel figurativa decipere.

Item, verba cuiuscunque intelligenda sunt sicut ea Deus accipit. Deus autem accipit verba alicuius sicut ille intelligit cui dicuntur. Ergo verba intelligenda sunt sicut ille intelligit cui dicuntur. Sed subditi quibus dicerentur verba talis statuti intelligerent ea de papa qui a multitudine christianorum haberetur pro papa. Ergo et sic deberent intelligi.

Quod autem Deus accipiat verba hominis sicut ille intelligit cui dicuntur, patet. Nam Deus non facit differentiam inter verba iuramenti et simplicis loquele, teste Chrisostomo qui, ut habetur 22 q. 5 c. *Iuramenti*, ait: “Dominus inter iuramenta et loquelam nostram nullam vult esse distantiam, quia, sicut in iuramento nullam convenit esse perfidiam, ita quoque in verbis nostris nullum debet esse mendacium”. Sed Dominus accipit verba iuramenti sicut ille intelligit cui iuratur, teste Isidoro qui, ut legitur causa et questione predictis c. *Quacumque*, ait: “Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hic accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit”. Ergo etiam Deus sic accipit verba talis statuti sicut illi qui illo astringuntur intelligunt.

Et confirmatur hec ratio. Quia statutum non debet esse captiosum ut aliter scilicet intelligatur quam illi quibus editur intelligunt (dis. 4 c. *Erit*). Sed subditi talis prelati, nescientes papam esse hereticum neque scientes diffinitionem eius esse hereticam, intelligerent tale statutum de illo qui habetur pro papa et de diffinitionibus eius. Ergo sic deberet intelligi. Et hec sunt que movent animum meum ad tenendum quod sermonibus ambiguis et generalibus nullius est deludenda malitia. Ad que gratias exercitii satagas respondere.

128 22...Iuramenti] col. 886 132 causa...133 Quacumque] col. 885 137 dis...Erit] col. 5

117 illum] eum Ly Vg 118 et] etiam Ly Vg 119 equivoca] evoca Bb 121 intelligenda...122 alicuius] omitted An | sicut...Deus¹] omitted Vg added Vgm | accipit Deus] omitted Bb 122 Ergo...123 dicuntur] omitted Ly Vg 125 et] omitted Ly Vg | deberent] debent Fi Vc 126 autem] dominus added Ly Vg 127 patet] omitted Vg added Vgb 128 Dominus] noster added Ly Vg Bb Fi An We 129 nostram] Fb: omitted Ww | distantiam] Fb Vc: distinctionem Ww 130 nullum] omitted Fi 131 debet] potest An | Dominus] Deus Ly Vg We d⁵ Vc | accipit] accepit We | verba] verbum Fi An 132 causa et] Fi Vc: capitulo 2 Vg Bb An We | causa...133 Quacumque¹] 22 q. 5 c. *Quacumque* Ly | c] scilicet An 133 iuret] iurat Vc 134 est] omitted Vg corrected Vgm 137 editur] dicitur Ly Vgb (Vg has editur) 138 talis] tali Ly | scientes] scientos We 139 hereticam] hereticum Fi | intelligerent] intelligeret Fi An 140 Ergo] et added We Vc deberet] debent Fi deberent An | Et] omitted We Vc

Magister: Sunt nonnulli qui ista frivola putant, quorum tibi responcionem breviter recitabo. Ad primum itaque dicitur quod ambiguitas et similiter generalitas verborum quandoque incidit in iudiciis, quandoque in contractibus, 145
quandoque in legibus constitutis, quandoque in doctrina alicuius scribentis aut docentis, quandoque in simplici assertione seu narratione alicuius. Ubi ergo ambiguitas vel generalitas verborum incidit in iudiciis vel contractibus, non est semper recurrendum ad mentem loquentis, quem scilicet ex virtute verborum potest habere sensum, secundum quod ex verbis glosse Extra, *De sponsalibus et matrimoniis*, c. *Ex literis*, colligitur evidenter. Quando vero ambiguitas vel 150
generalitas verborum in statutis et legibus reperitur, si fuerit talis ambiguitas vel generalitas verborum quod sensus qui ex virtute verborum huiusmodi potest haberi neque legi divine, neque legi nature, neque legi humane minime abrogate repugnat, neque potest vergere in nocumentum iniustum alterius 155
(quantumcunque possit vergere in nocumentum iustum alterius), recurrendum est ad intentionem legem statuentis, et sic intelligenda est lex quemadmodum ipse intelligit, et si quis aliter intelligit talis intellectus in dampnum vel periculum aut infamiam statuentis redundare non debet. Quia in talibus legibus in quibus generalitas vel ambiguitas verborum incidit, ubi virtus verborum 160
permittit verum sensum qui neque iuri divino neque iuri naturali neque iuri humano nullatenus abrogato repugnat, neque potest vergere in nocumentum iniustum alterius, cuius est condere eius est interpretari et quem in condendo habeat sensum exprimere.

Discipulus: Quid si conditor legis talis est mortuus antequam sensum quem habeat in condendo legem expresserit. 165

Magister: Respondetur quod sicut facta que possunt fieri bene et male in meliorem partem interpretanda sunt, ita peritus in arte distinguendi diversos sensus legum talia verba generalia et ambigua in benigniorem partem

150 glosse... 151 literis] Gloss, s.v. ex literis. (Casus et al.) cols. 1423-4

147 alicuius] verbi *added* Ly | Ubi ergo] quando igitur Ly | ergo] autem We 149 quem] quam We Vc 150 sensum] Ly: *omitted* Vg Bb Fi An We Vc | et... 151 matrimoniis] Fb: *omitted* Ww 151 colligitur] potest colligi We Vc 152 et] vel Ly in Vg | fuerit] fuit Fi 154 neque¹... divine] *omitted* Ly Vg | legi²...neque³] *omitted* Vg *corrected* Vgb | neque³] ne Ly | abrogate] arrogate Vc 155 iniustum] iustum Ly 156 quantumcunque...alterius] *omitted* Ly | iustum] Vg Fi Vc: iniustum Bb An We 157 quemadmodum] quemad Bb 159 statuentis] statutis Vg (*corrected to* statuentis Vgb) An | legibus] *omitted* Ly Vg 161 iuri³] *omitted* Ly Vg 162 abrogato] arrogato Vc 163 alterius] quia *added* Ly 164 habeat] habuit We Vc 165 est] *omitted* Bb 166 habeat] habuit We Vc 167 et] vel Ly 169 benigniorem] meliorem Ly Vg

170 interpretari debet, ut scilicet lex condita talis magis valeat et putetur iusta et
licita quam illicita vel iniusta.

Consimiliter dicitur quod ubi incidit ambiguitas vel generalitas verborum in
doctrina alicuius scribentis aut docentis, recurrendum est ad intentionem
loquentis ut ipse seipsum exponat. Et si quidem exprimit sensum verum quem
175 permittit virtus verborum, est nullatenus reprobandus nisi convinci posset quod
talis sensus verus aliis dictis suis esset contrarius vel impertinens, et quod
talibus verbis generalibus vel ambiguis usus fuisset ad aliquem introducendum
errorem. Tunc enim putandum esset quod talem sensum verum contra
conscientiam exprimeret, vel taceret alium sensum ad aliquod incommodum vel
180 periculum evitandum vel ad aliquod commodum consequendum.

De ambiguitate etiam verborum que incidit in simplici loquela vel narratione
recurrendum est ad intentionem loquentis, ut stetur interpretationi et intellectui
suo, nisi probatur aperte vel violenter aut probabiliter presumatur quod tali
modo loquendi generali et ambiguo usus est ad aliquem decipiendum iniuste vel
185 ad aliquem alium malum finem.

Per hoc respondetur ad primam tuam instantiam. Quia, cum dicis “non ex
opinionibus singulorum sed ex communi usu nomina sunt intelligenda”-- dici
potest quod hec regula fallit in multis casibus, secundum quod ex glossa
predicta Extra, *De sponsalibus et matrimoniis*, c. *Ex literis*, potest haberi
190 patenter. Et ideo quando quis legem statuit vel etiam loquitur ut iuste et licite
hostem suum deludat, non est recurrendum ad communem intelligentiam
verborum, sed recurrendum est ad intentionem loquentis sive legem statuentis.
Et siquidem exprimit sensum quem permittit virtus verborum, quantumcunque
non sit sensus quem homines communiter de talibus verbis concipiunt, sed
195 sensus valde extraneus et inusitatus, ita tamen quod virtus verborum ipsum
permittat, standum est conditori statuti et loquenti, si talis sensus sit solummodo
ad salutem loquentis et non vergat in nocumentum vel preiudicium illicitum aut

188 ex... 189 predicta] *ibid.*, cols. 1423-4

170 debet] *omitted* Vg *added* Vgm 172 Consimiliter] similiter Ly 176 suis] eius Ly Vgm
178 putandum] putand⁹ Bb 182 et] *omitted* An 184 et] vel We Vc | ad] *omitted* Fi 187 sed] se
Ly *omitted* Vg (*corrected* Vgb) 189 et matrimoniis] Fb: *omitted* Ww | haberi] probari Vc
190 legem] *omitted* Bb 192 verborum] *omitted* Fi An 193 exprimit] *omitted* Bb | virtus] sensus
Ly 194 communiter] convenienter Ly Vg 195 ipsum] ita Ly 196 conditori statuti] Vc:
conditioni statuentis Ly Fi conditioni statuti Vg An conditioni sta⁹ Bb conditori statuenti We
statuti] et sensui *added* Ly Vgm | et] *omitted* Ly | loquenti] Bb Fi: loquentis Ly Vg An We Vc
197 salutem] sensum Ly

iniquum alterius, quantumcunque esset in nocumentum seu preiudicium aliorum iustum et licitum.

Discipulus: Si posset probari quod in verbis ambiguis recurrendum esset ad intentionem loquentis et non ad communem intelligentiam verborum, predicta responsio apparentiam videretur habere. Ideo si ad hoc allegare contingat, ostende. 200

Magister: Quod recurrendum sit ad intentionem loquentis et non ad communem intelligentiam verborum dicta maiorum sonare videntur. Dicit enim glossa Extra, *De verborum significatione*, c. *Intelligentia*: “non statim debemus intelligere, ut verba prima facie sonare videntur, maxime ubi ambigua sunt, sed debemus recurrere ad intentionem loquentis ut hic dicit. Argumentum bonum supra *De prebendis* c. ultimo et c. *Cum causam*”. Et infra dicit sic: “argumentum est quod verba ad extraneum sensum sunt trahenda, ubi res aliter salva esse non potest”. Et consimiliter verba sunt trahenda ad sensum extraneum quando aliter veritas verborum vel equitas salvari non potest. Quod intelligendum est quando talis sensus extraneus nulli nocet iniuste et verba ad introducendum errorem minime sunt adducta. Ideo in huiusmodi standum est interpretationi seu expositioni loquentis. 205 210 215

Item, glossa Extra, *De procuratoribus*, c. *Petitio*, ait: “quando verba generalia, sive dubia ponuntur in huiusmodi instrumentis procurationis, recurrendum est ad intentionem constituentis sic etiam de privilegiis infra *De decimis*, c. *Ex multiplici*”.

205 glossa...206 Intelligentia] Gloss, s.v. ex causis, col. 1933 209 Et... dicit] Gloss, s.v. rei est sermo subiectus, cols. 1933-4 216 glossa...Petitio] Gloss, s.v. intentio, col. 468

198 alterius] et added Ly 202 responsio] Bb We Vc: ratio Ly Vg Fi An | si] quae Ly que added Vgb | ad hoc] adhuc Vc | hoc] hec Bb 203 ostende] o' An 204 et...205 verborum] omitted We Vc 205 verborum] loquentis Ly Vg | maiorum] malorum An | Dicit] Bb An: ait Ly Vg Fi We Vc 206 significatione] significationibus Ly signi Vg Vc | debemus] demus An 207 maxime] blank Fi An 208 ut] et Ly | hic] Gl Vg Vc: hoc Ly Bb Fi An We | dicit] dat Ly Fi 209 supra] Gl Ly: scilicet Ww | causam] Gl: tamen Ww | infra] Bb We Vc: in fine Ly Vg Fi An 210 est] Gl: omitted Ww | trahenda...211 verba] omitted Bb 213 quando] quod Ly Vg (corrected to quando Vgm) 214 adducta] adiecta Ly Vgb (changed from adducta in Vg) | huiusmodi] hoc Ly | est] omitted Bb 217 procurationis] procuratorum Ly 218 sic etiam] sicut et Ly Vg | de] Gl: in Ww 219 multiplici] c. cum tamen added Ly Vg

220 Item, glossa Extra, *De prebendis et dignitatibus*, c. *Cum causam*, ait: “nota recurrendum esse ad intentionem mandantis”.

Discipulus: Scio glossas in multis locis asserere recurrendum esse ad intentionem loquentis, mandantis, et scribentis, sed vellem scire in quibus auctoritatibus se fundare nituntur.

225 **Magister:** Fundant se in diversis auctoritatibus sanctorum que in decretis et decretalibus inseruntur. Prima est Gregorii, que ponitur 22 q. 5, c. *Humane*, qui ait: “certe noverit ille, qui intentionem et voluntatem alterius variis verbis explicat, quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem et intentionem, quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni”.

230 Secunda est beati Hieronymi qui ut legitur 1 q. 1, c. *Marcion*, ait: “nec putemus in verbis scripturarum esse evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed in radice rationis”.

Tertia est beati Clementis, que ponitur dis. 37 c. *Relatum*, qui ait: “sunt enim multa verba in divinis scripturis, que possunt trahi ad eum sensum quem sibi unusquisque sponte presumpserit, sed non oportet”.

235 Quarta est Hilarii que ponitur Extra, *De verborum significatione*, c. *Intelligentia*, qui ait: “Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus”.

Discipulus: Desine plures auctoritates adducere, quia in tractatu De gestis circa fidem altercantium orthodoxam super materiam hanc revertar, ubi in speciali de pervertentibus scripta et dicta aliorum inquiram.

Magister: Si interrogaveris me de hoc in illo tractatu, narrabo tibi opinionem aliquorum de quibusdam, etiam magistris et prelatis in particulari, quos probare nituntur, imo videtur eis quod demonstrative probant, eos propter tale vitium

220 glossa...causam] Gloss, s.v. intentionis, col. 1057 226 22...Humane] col. 885 230 1... Marcion] col. 381 233 dis...Relatum] col. 139 236 Extra...237 Intelligentia] col. 913

220 et dignitatibus] Fb: omitted Ww | causam] Fb: tamen Ww | nota] omitted Ly
 221 intentionem] loquentis, mandantis et added Ly | mandantis] scribentis Ly respondentis Vg An
 223 mandantis] mandatis Fi 225 et] auctoritatibus added An Vc 226 Humane] humano Vg
 227 verbis] omitted An 230 qui] omitted We 231 non] et An nec Vc 233 37] Fb Ly: 38 Ww
 enim] Fb: omitted Ww 234 trahi] retrahi Ly 235 presumpserit] Fb Ly Vg: presumpsit Bb An We
 presumps' Fi presumit Vc 237 Intelligentia?] omitted Vg corrected Vgb 238 non] legitur added
 An 241 scripta] scripturam Ly Vg 243 etiam] omitted Ly Vg Bb 244 demonstrative] We Vc: d'
 Bb Fi omitted Ly Vg An | probant] probent Vc

esse peiores et gravioribus involutos criminibus quam sint fures, latrones, predones, fornicatores, et adulteri, et maiori pena et confusione plectendos. 245

Discipulus: Isti grandia spondent que nunquam valebunt persolvere, et tamen quomodo solve conabuntur, cum ad illum tractatum venerimus, gratia exercitii, libenter ascultabo. Nunc autem qualiter ad instantias alias supra inductas respondetur, expone. 250

Magister: Ad secundam dici potest quod decipere aliquem contingit dupliciter: vel falsum quod nullum sensum potest habere verum dicendo, aut aliquod illicitum committendo (et sic nulli est licitum decipere alium cui fidelitas est servanda), vel veritatem et mentem ac intentionem et consilia occultando, aut aliquid licitum faciendo per quem modum in publicis bellis decipiuntur hostes (quia et eis consilia occultantur, et bellatores ubi hostes non estimant collocantur multisque aliis modis licitis decipiuntur hostes). Et isto modo condens statutum, utens verbis generalibus et ambiguis que ita possunt intelligi ex forma verborum de papa catholico futuro sicut de papa heretico si papa superstes esset hereticus, deludit papam hereticum, non falsum dicendo nec iniquum aliquod statuendo, sed mentem suam et intentionem et sensum quem habet de verbis sui statuti tacendo. Et ideo nullum committit illicitum, sed pro sua salute caute deludit hostis nequitiam. 255 260

Ad tertiam respondetur quod non semper Deus accipit verba sicut ille cui dicuntur intelligit, quemadmodum non semper accipit verba iuramenti sicut cui iuratur intelligit, teste Gratiano qui, 22 q. 5, § *Ex hiis*, ait: “Ex hiis omnibus colligitur, quod iuramenta secundum intentionem prestantis, non recipientis, a Deo iudicantur”. Ad cuius evidentiam dicitur esse sciendum quod sicut iurans, ita conditor legis, doctor, et simpliciter loquens aliquando utitur calliditate iniqua ad alium malitiose et iniuste decipiendum. Et in isto casu verba iurantem legem condentis, scribentis, et loquentis, sic intelligenda sunt sicut et ille, qui 265 270

266 22...hiis] Dictum Gratiani *post* 22 q. 5 c. 13 (*Qui periurare*), col. 886

245 criminibus] car'b3 Fi 247 spondent] spendent Fi 248 quomodo] *omitted* An | venerimus] We Vc An: veniemus Ly Vg Bb Fi 249 ascultabo] auscultabo Ly 251 decipere] decipe An 254 consilia] consilium Ly Vg 256 et!] *omitted* Vg *corrected* Vgb | bellatores] bellationis Fi An 257 decipiuntur] decipitur Fi An 260 iniquum] iniustum ius Ly Vgm | aliquod] aiquid An 261 suam] *omitted* Bb 262 tacendo] celando Ly Vgm | Et] *omitted* Ly | sed] licet Bb | salute] sanitate Vg Fi An | deludit] *omitted* An 264 verba] iuramenti *added* Ly Vg | ille] *omitted* Vg 265 dicuntur] iuratur Ly Vg | quemadmodum...266 intelligit] *omitted* Ly Vg 266 teste] Vg te^{te} §...hiis^l] c. *Qui periurare* Ly 269 legis] ita *added* Fi

simplici intentione et pura recipit verba, intelligit. Et in isto casu loquitur Isidorus cum dicit “quacumque arte verborum”, scilicet iniqua et callida ad iniuste et impie decipiendum alios quis iuret, Deus tamen, qui conscientie, scilicet tam calliditate iniqua iurantem quam simplici intentione recipientis, “testis est, ita hec accipit, sicut ille, cui iuratur, accipit”. Sic etiam quando quis calliditate iniqua ad decipiendum alios aliquid statuit, docet, vel loquitur, Deus sic accipit verba sicut illi quibus diriguntur intelligunt.

Aliquando autem sicut iurans ita conditor legis, docens, scribens, et loquens, utitur calliditate bona non ad alium decipiendum iniuste sed ad salutem suam vel aliorum, absque hoc quod cuicumque iniuste officiat. Et in isto casu intelligenda sunt verba sicut iurans, legem condens, doctor, aut scribens vel loquens intelligit, quando scilicet forma verborum talem sensum permittit, quantumcunque sit extraneus a communi intelligentie verborum eorumdem.

Ad confirmationem, que difficilior esse videtur, potest dici quod quandoque subditi alicuius prelati vel omnes vel multi sunt pestilentes, insidiantes suo prelati vel ad insidiandum et impugnandum eundem primum, dispositi et parati. In quo casu, sicut liceret prelati inferiori papam, si esset hereticus, licita cautela deludere, ita si essent sui subditi pestilentes liceret sibi per tale statutum eosdem deludere. Aliquando autem subditi sunt benevoli, rationabiles, pre oculis divinum timorem habentes, et in hoc casu prelati tale statutum ambiguum absque declaratione et interpretatione convenienti apud subditos suos nequaquam publicare deberet. Unde si vellet statutum condere ad deludendam malitiam persequentis, sensum rectum deberet suis subditis explicare.

Discipulus: Recitasti diversas sententias de statuto inferioris prelati, sub verbis generalibus que de omni papa presente et futuro ac etiam diffinitionibus eorum possunt intelligi, obligantis sibi subiectos ad reverenter loquendum de persona

272 loquitur...273 Isidorus] *ut supra*, c. *Quacumque*, col. 885

272 pura] publica (p^a) Fi | verba] et *added* Ly 273 verborum] *omitted* Vg *corrected* Vgm
 274 quis...277 alios] *omitted* An 275 calliditate] Bb We Fi: callide Ly Vg An Vc | calliditate
 iniqua] callidi. qua Vg (*corrected* Vgb) 277 calliditate] callide Vc | docet] decet Bb
 278 diriguntur] dicuntur Ly | intelligunt] intelliguntur Fi 281 officiat] efficiat Ly 282 sunt]
omitted Bb 284 a] We Vc: etiam Bb Fi An et Ly Vg | intelligentie] intelligentia Vc | eorumdem]
 non correspondet Ly *omitted* Vg 285 quandoque] quando Ly 286 pestilentes] postilentes Bb
 287 vel] et Ly | et¹] ad Bb | primum] *omitted* Ly Vgb (*cancelling* Vg) 289 pestilentes] *omitted* Vg
 tale] talem We 290 benevoli] benivoli Ly Vc benignosi Fi 292 absque] usque Vg *corrected* Vgb
 293 condere] huiusmodi *added* We Vc 294 suis] *omitted* Ly ssui (*garbled*) Vg 296 de] *omitted*
 Bb | et] vel Ly Vg | eorum] eorumdem Ly 297 obligantis] obligare Ly Vg An

pape, nullum tamen nominando, et de diffinitionibus eius nullatenus reprobandis. Nunc autem dic quid est tenendum de tali statuto si de nullo alio quam de papa heretico possit intelligi, quia nomen pape heretici expresse exprimitur in eodem. 300

Magister: Ad hoc secundum aliquos respondetur quod talis prelati credens et hereticus est censendus. Quod autem inter credentes debeat computari videtur tali ratione posse probari. Ille qui expresse asserit, mandat, aut precipit errores alicuius heretici esse tenendos inter credentes eius erroribus est censendus. Sed talis prelati per tale statutum assereret, preciperet, et mandaret errores pape heretici esse tenendos. Ergo inter credentes computari deberet. Quos etiam esset hereticus reputandus probatur ex hoc quod qui cogit aliquos penis, preceptis, vel statutis ad pertinaciter errores contra fidem tenendos, est inter hereticos computandus. Talis esset prelati qui conderet statutum de quo est sermo. Ergo esset inter hereticos computandus. 305 310

Capitulum 5

Discipulus: Dic de prelati inferiori qui, sciens diffinitiones pape esse hereticas, ipsas de mandato eiusdem pape heretici tanquam tenendas solummodo divulgaret inter sibi subiectos.

Magister: Diversimode respondetur. Dicitur enim uno modo quod quantumcunque talis coram Deo non esset hereticus nec credens erroribus pape heretici, tamen apud fideles, qui de occultis iudicare non possunt, esset credens erroribus pape heretici iudicandus. 5

Quod enim esset credens censendus ex hoc probatur. Qui divulgat aliquem errorem tanquam tenendum, asserit verbo vel facto talem errorem esse tenendum. Sed qui asserit aliquem errorem esse tenendum debet reputari credens tali errori. Ergo qui divulgat errorem tanquam tenendum inter credentes merito computatur. 10

298 de] omitted Ly 300 possit] Bb We Vc: posset Ly Vg Fi An | intelligi] garbled Vg corrected Vgb | expresse] aperte We 302 aliquos] alios Bb Fi Vc | talis] omitted Fi 304 precipit] hec added Bb Fi An 305 credentes] eos added Fi | censendus] tenendus Ly Vg An | Sed] licet An 306 mandaret] hec added Bb 307 Ergo] omitted Bb 308 aliquos] a's Bb Vc | vel] omitted Ly 310 conderet] ederet Vc 5.3 tanquam] et quam Fi An | tenendas] tenentes We 4 divulgaret] nivulgaret Bb 5 Diversimode...6 non] omitted Fi 8 heretici] et hereticus added We Vc 9 probatur] quia added Ww 10 tanquam] et quam Fi An 11 Sed] Ly: omitted Ww | Sed... tenendum?] omitted Vg | qui] autem added We Vc | tenendum?] credendum Vc 12 divulgat] talem added Ly | tanquam] et quam Fi An | tenendum] credendum est hereticus censendus et Ly censendus Vg

15 Quod vero talis hereticus sit censendus ostenditur, quia qui verbo vel facto
 cogit alios ad pertinaciter errores tenendos quibus credit est hereticus
 reputandus. Talis autem prelatus quantum in se est cogit alios ad pertinaciter
 tenendos errores contentos in diffinitionibus pape heretici, quibus ostendit se
 credere. Ergo hereticus est censendus.

20 **Discipulus:** Talis prelatus nullum cogeret ad tenendum errores pape, quia si
 solum divulgat illos errores non cogit alios ad tenendos eosdem.

Magister: Respondetur quod qui solummodo divulgat errores et non divulgaret
 preceptum quo sub pena preciperet tales errores esse tenendos, nullum cogeret
 ad tenendum eosdem errores. Sed qui divulgat preceptum quo mandatur sub
 gravi pena quod certi teneantur errores, quodammodo cogit audientes tenere
 25 errores. Hoc autem faceret qui tales diffinitiones pape heretici divulgaret, quia in
 eisdem diffinitionibus preciperetur sub pena gravi quod tenerentur errores ibi
 contenti. Ergo talis divulgans cogeret alios ad pertinaciter tenendos errores, et
 per consequens esset hereticus reputandus.

Aliter dicitur quod talis prelatus divulgans diffinitiones pape quas scit esse
 30 hereticas mortalissime peccat et est inter credentes apud catholicos reputandus,
 sed non est inter hereticos computandus. Quod enim mortalissime peccet
 probatur. Nam qui scienter alios inducit quantum in se est ad negandum
 catholicam fidem mortalissime peccat. Sed qui divulgat diffinitiones pape quas
 scit esse hereticas, quantum in se est scienter inducit alios ad negandum
 35 catholicam veritatem, quia, quantum est ex forma divulgationis, per
 divulgationem huiusmodi audientes ad tenendas diffinitiones pape heretici
 inducuntur. Ergo talis divulgans mortalissime peccat.

14 vero] v̄e An | censendus] tenendus Bb Fi An | quia] quod An | qui] omitted Bb 15 est]
 omitted Vg corrected Vgm 16 reputandus] omitted Fi | quantum...17 diffinitionibus] omitted Fi
 est] omitted An 17 tenendos] rescripted Vgb | diffinitionibus] diffidi^{bis} An | ostendit] dicit Ly Vg
 18 censendus] tenendus Fi An 20 illos] Ly Vg Vc: alios Bb Fi An We | tenendos] tenendum Ly
 21 qui] si An | solummodo] solum Ly | divulgat] divulgaret We Vc | divulgaret] divulgat An
 22 quo...pena] quo mandatur sub gravi pena Ly Vg | preciperet] preciperetur Fi | preciperet...
 tenendos] quod certi teneantur errores Ly Vg | nullum...24 errores] omitted Ly Vg 25 errores]
 errorem Ly Vg 26 diffinitionibus] omitted Vg corrected Vgm | ibi] illi Ly Vg 30 mortalissime]
 mortaliter Ly Vg | est] omitted Vg | reputandus] computandus We 31 sed...computandus]
 omitted Bb | enim] autem Ly Vg | peccet] peccat Ly Vg 32 scienter] sci^{tz} Fi sciter An | quantum]
 inquantum Ly omitted Fi | negandum] me^d An 33 mortalissime] mortaliter Ly Vg | pape] heretici
 added Ly Vg 34 scit esse] s̄eē Vg cancelled Vg² and scit substituted | esse] omitted Ly
 36 audientes] addi^{tes} Fi

Item, secundum Apostolum ad Romanos 1°, non solum peccant qui mala faciunt, “sed etiam qui consentiunt facientibus”. Sed talis divulgans diffinitiones pape heretici consentit pape heretico inducenti catholicos ad tenendos errores. Ergo talis divulgans gravissime peccat. 40

Quod vero talis divulgans debeat a catholicis inter credentes erroribus pape heretici computari licet in rei veritate non sit credens, patet, quia licet corde non credat, tamen diffinitiones pape heretici exterius confitentur. Catholici autem non de corde sed de exteriori confessioni iudicare debent. Ergo talis inter credentes est a catholicis numerandus. Quod autem non sit hereticus iudicandus probatur per hoc quod talis, qui solummodo diffinitiones pape hereticales divulgat, licet possit probari errans, non tamen de pertinacia et quod non sit corrigi paratus potest convinci. Ergo non est iudicandus hereticus. 45

Discipulus: Adverto quod ad sciendum an talis divulgans diffinitiones pape hereticales sit pertinax et hereticus iudicandus oportet ad illa que tractavimus superius libro quarto recurrere, que hic non reputo replicanda. Sed cupio scire an idem sentiendum sit de prelato divulgante diffinitiones pape hereticas quas scit esse hereticas, et de alio divulgante diffinitiones easdem quas nescit esse hereticas. 50 55

Magister: Quantum ad ecclesiam idem tenendum est de uno et de alio, quia inter unum et alium in actibus exterioribus nulla apparet distantia. Sed apud Deum magna est inter eos distantia, sicut coram Deo magna differentia reperitur inter corde credentem errori et confitentem eundem et non credentem corde, tamen exterius confitentem. 60

Capitulum 6

Discipulus: Parum disgreduendo a proposito principali, te interrogare studebo de comparatione credentis corde errori dampnato explicite pape heretici vel aliorum hereticorum, quem scit esse dampnatum, ad corde non credentem tali errori quem scit esse dampnatum explicite, tamen, timore vel ambitione aut ex 5

5.38 Romanos 1o] Romans 1:32

38 peccant] peccat Fi 40 inducenti] et inducit Ly Vgb 41 talis] omitted Fi 45 corde] core Vc
exteriore] exteriori Ly Vg 46 non] omitted Vc 47 quod] quia Ly Vgb 50 ad] omitted Vg
corrected Vgb 51 oportet] oporteret We Vc 52 cupio] peto Ly Vg 53 pape ...55 hereticas]
omitted Fi An 55 hereticas] hereticos Bb 59 errori] omitted Ly Vg | confitentem] confitem Bb
9fi^v Fi | credentem²] cre^v Fi | corde²] omitted An et added Ly Vg Fi Vc 60 exterius] expressius
Ly Vg 6.4 ad] et Ly | ad corde] omitted Vg | credentem] credentis Ly 5 esse dampnatum]
omitted An | tamen] vel added Vc

alia causa tractus, talem errorem occulte vel publice confitentem, docentem, predicantem vel laudantem tanquam catholicum et consonum veritati. Primo autem quero quis eorum gravius peccat coram Deo.

Magister: Circa hoc sunt diversi modi dicendi. Unus est quod gravius peccat ille qui corde credit errori tali dampnato pape heretici vel alterius heretici, quam ille qui non credit corde et tamen exterius confitetur. Cuius ratio assignatur talis. Peccatum infidelitatis est gravissimum peccatorum, quod Augustinus sentire videtur, qui, super illud Iohannis 15 “si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent”, ait: “magnum quoddam peccatum... sub generali nomine vult intelligi. Hoc est enim peccatum” infidelitatis “quo tenentur cuncta peccata”. Sed qui credit corde errori quem scit esse dampnatum, peccat peccato infidelitatis. Ergo gravius peccat quam ille qui non credit corde et tamen solummodo talem errorem exterius confitetur, predicat, docet, vel laudat.

Secundo sic. Gravius peccatum pena graviori punitur, secundum illud Deuteronomi 25: “pro mensura peccati erit et plagarum modus”. Sed qui timore mortis inter sarracenos vel alios infideles constitutus negaret Christum et Machometum laudaret et veneraretur minus puniretur quam si corde hoc faceret. Primus autem non esset excommunicatus nec omni gradu ecclesiastico privaretur, quemadmodum beatus Marcellinus papa, licet negasset Christum et sacrificasset idolis timore mortis, non fuit excommunicatus nec papatu privatus. Qui autem corde negaret Christum esset hereticus, et per consequens excommunicatus et omni gradu et ecclesiastica dignitate privatus. Ergo qui corde credit errori dampnato gravius peccat quam qui corde non credit et exterius tantum confitetur et tenet.

6.12 Augustinus... 13 videtur] Augustinus Hipponensis, *In Iohannis evangelium*, tractatus 89, PL, t. 35, col. 1856 13 super... 15] John 15:22 15 infidelitatis] word omitted in Augustine's text.
20 Deuteronomi 25] Deuteronomy 25:2

6 alia] Bb We Vc: aliqua Ly Vg Fi An | tractus] Bb We Vc: tracti Ly tractatus Fi tractata Vg An confitentem] confitentis Ly confitenti Vg | docentem] docentis Ly vel added An 7 predicantem... laudantem] predicantis vel laudantis Ly | tanquam] et quem Fi et quam An 8 autem] enim Ly 9 modi] rescripted Vgm 10 dampnato] vel added Fi 11 talis] tale added Ly Vg 12 gravissimum] gravissimus Bb Fi An | sentire] omitted Fi 13 locutus... eis] Vulg: locutus eis non fuisset Ww 14 quoddam] Aug Vc: quidem Ww 15 enim] Aug Vc: omitted Ww infidelitatis] added Ww | tenentur] tenitur An omitted Bb 16 credit] in added Ly | scit] scivit Ly Vg 17 corde] omitted An 20 Deuteronomi] garbled We | 25] Vulg We: 20 Ly Vg Vc 28 Bb Fi An | erit et] est Bb 22 si] solum added Ly | hoc faceret] Christum negaret et veneraretur Machometum We Vc | faceret] Ly Vg Bb: fiet Fi An 24 beatus] omitted Bb | papa] omitted Ly Vg 25 nec] et Vg | papatu] omni gradu et ecclesiastica dignitate Ly Vg 26 Qui... 27 privatus] omitted Ly Vg 28 qui] in added Ly 29 tantum] tñ Bb Vc | et] aut Vc aut or ac (indistinct) We

Alius modus dicendi circa propositam interrogationem est quod ille peccat 30
 gravior qui non credit corde tali errori et tamen talem errorem exterius
 confitetur, docet, predicat, aut laudat, et maxime si promittit aut iurat quod
 talem assertionem quam putat in corde erroneam in perpetuum tenere proponit.
 Cuius ratio assignatur, quia scienter peccans gravior peccat quam peccans 35
 ignoranter. Unde Augustinus dicit, ut habetur 6 q. 1 c. *Quero*, regulam esse
 quare “peccata scientium peccatis ignorantium preponuntur”. Sed qui corde non
 credit errori, et tamen exterius confitetur, scienter peccat. Alius autem peccat
 ignoranter, credens verum esse quod tenet. Ergo gravior peccat qui non credit
 corde et tamen exterius tenet talem errorem quam ille qui credit corde eandem 40
 errorem.

Secundo sic. Gravior peccat qui mentitur quam ille qui solummodo dicit
 falsum credens esse verum illud quod dicit, secundum quod ex verbis beati
 Augustini in Encheridion que ponuntur 22 q. 2 c. *Is autem* colligitur evidenter.
 Nam qui mentitur vult fallere. Qui autem dicit falsum quod putat esse verum 45
 non vult fallere. Ergo mentiens gravior peccat quam proferens falsum quod
 putat esse verum. Ille autem qui non credit erroribus hereticorum, sive pape sive
 aliorum, et tamen exterius tenet tales errores, mentitur, quia contra illud quod in
 animo sentit loquitur voluntate fallendi. Ille autem qui credit tali errori
 confitendo eum exterius non mentitur, quia contra illud quod in animo sentit non 50
 loquitur. Ergo gravior peccat qui corde non credit hereticorum erroribus et
 tamen tenet exterius quam ille qui corde credit eisdem erroribus.

Discipulus: Rationes pro utroque modo ponendi predicto apparentes michi
 videntur, et ideo dic quomodo ad utrasque potest responderi.

Magister: Ad primam pro primo modo dicendi dicerent forte alii quod 55
 infidelitas non est gravissimum peccatorum, nam odium Dei videtur multo
 gravior. Ad Augustinum autem respondetur quod ipse non dicit infidelitatem
 esse gravissimum peccatorum, sed dicit esse magnum peccatum quo tenentur

35 6...Quero] col. 559 43 22...autem] cols. 867-8

32 promittit] permittit Vg 36 quare] qua Vc | peccatis] peccantis Bb Fi An | preponuntur] Fb We
 Vc: preponantur Ly Vg Bb Fi p^opo^z An 37 et] omitted An | tamen] omitted Ly 39 corde¹] omitted
 Bb 40 errorem] omitted Ly 42 credens] omitted Bb | illud] omitted Ly Vg Vc 43 Augustini]
 etiam added We | ponuntur] po^{ce} An | Is] his Ly We 45 falsum] omitted An 46 esse] omitted Vc
 47 quia] omitted Vg | illud] id Ly We | in] omitted We Vc 48 sentit] et added Vgb | loquitur
 voluntate] legitur Fi 49 eum] tamen Ly | illud] id Ly | in] omitted Vc 50 peccat] quam added
 Ly | hereticorum] omitted Vc | et...51 erroribus] omitted Ly Vg 53 dic] d^t An 54 modo] videtur
 An 55 est] esset Ly Vg 56 autem] vero Ly | respondetur] dicitur Ly Vg

cuncta peccata causaliter vel dispositive aut occasionaliter. Sepe autem peccatum minus est causa, dispositio vel occasio gravioris.

- 60 Ad secundam potest dici quod multum refert ex qua causa vel occasione quis negat Christum. Si enim timore mortis negaret quis Christum, minus peccaret quam negans absque tali timore, quia talis negatio parum haberet de voluntario et ideo diminueretur peccatum, et esset minus peccato infidelitatis seu heresis et minus puniri deberet. Et ideo beatus Marcellinus negando Christum et
65 sacrificando idolis timore mortis nec fuit excommunicatus nec dignitate papali privatus. Sed non ita diminuitur voluntarium peccatum quando quis negat Christum timore perdicionis honoris vel rerum, aut status, aut cupiditate commodi temporalis vel honoris adipiscendi. Et ideo qui negat Christum in tali casu vel etiam scienter tenet errorem dampnatum, et sententiam
70 excommunicationis incurrit et omni dignitate ecclesiastica et auctoritate privatur. Nec talis minus peccat quam qui credit mente errori dampnato. Imo magis peccaret, licet qui timore mortis ore non corde diceret se credere tali errori dampnato minus peccaret quam mente credens.

Discipulus: Dic quomodo potest ad rationes in oppositum responderi.

- 75 **Magister:** Ad primam illarum dicitur quod illa regula fallit. Interdum peccata scientium peccatis ignorantium preponuntur. Crucifixo enim Christi, licet se prestare obsequium Deo crediderint, gravius tamen peccaverunt quam fures vel latrones vel ebriosi scienter, quia, ut videtur innuere Augustinus: “hoc facit in heresi ipsius sceleris magnitudo, quod facit in avaritia scientis admissio”.
- 80 Ad secundam potest dici quod licet quantum ad crimen mendacii exterioris gravius peccet qui mentitur quam qui loquitur falsum quod putat esse verum, tamen quantum ad aliquem modum peccandi interius potest gravius peccare

78 ut ... Augustinus] col. 559. Cf. also Augustinus Hipponensis, *De baptismo contra Donatistas*, liber IV, PL, t. 43, col 0158: hoc facit in heresi sceleris, ipsius magnitudo, quod facit in avaritia scientis admissio.

60 secundam] secundum Ly 61 Si] qui Ly Vg | mortis] omitted Fi An | quis] omitted Ly
63 heresis] heresi Bb | et³] omitted Bb 64 puniri] putari Ly 65 nec¹] non Fi An We
66 diminuitur] diminuit Ly 67 Christum... perdicionis] amore precationis Ly | rerum] Bb We Vc: dignitatis Ly Vgm gap Fi An 73 peccaret] peccatum Bb 74 oppositum] contrarium We Vc
75 illarum] illorum Ly | dicitur] respondetur Vc | regula] quandoque added Ly Vgb | Interdum] enim added Ly Vgb 77 crediderint] crediderunt Ly Vg 78 latrones vel] omitted We Vc
79 heresi ipsius] Fb: quibusdam criminibus Ww | sceleris] scelerum Ly | avaritia] Fb: quibusdam (An: quibus) aliis quantum ad actum exteriorem (Vg: exteriis) Ww | scientis] Fb We Vc: scienter Ly Vg Bb An scit^{er} Fi | admissio] commissio Ly Vg 80 secundam] secundum Vg 81 peccet] peccat Ly An

quam ille qui loquitur falsum quod putat esse verum quam ille qui mentitur. Unde qui dicit se credere erroribus alicuius heretici prepotentis, ut talis heretici gratiam consequatur vel indignationem evitet, et tamen mente non credit eisdem erroribus, gravius peccat quantum ad crimen mendacii quam ille qui credit et dicit se credere eisdem erroribus. Quantum tamen ad credulitatem interiorem minus peccat quam alius, quia primus non habet credulitatem mentalem erroneam, secundus autem habet credulitatem mentalem dampnabilem et ita quantum ad hoc minus peccat.

Discipulus: Hic restaret eadem questio que prius, utrum scilicet crimen mendacii in mentiente huiusmodi sit gravius quam error mentalis in illo qui loquitur falsum quod putat esse verum. Quam tamen questionem ad presens noli tractare, quia eam ad aliud tempus censeo differendam. Nunc autem dicas qua pena feriendus est uterque predictorum, scilicet et ille qui mentiendo dicit se assertionibus alicuius heretici adherere, et ille qui mente huiusmodi credit erroribus.

Magister: Respondetur quod uterque puniendus est pena hereticorum, quia unus est hereticus apud Deum et apud ecclesiam, alius autem, licet non sit hereticus coram Deo, est tamen apud catholicos hereticus reputandus, et ideo sicut hereticus condemnandus.

Discipulus: Nunquid sunt equaliter puniendi, vel unus est gravius quam alius feriendus.

Magister: Respondetur quod si ille qui non credit erroribus alicuius heretici et tamen, ut eius gratiam assequatur vel indignationem evitet, dicit se tenere assertiones easdem, postea recognoscit, volens se forsitan excusare quod non credit eisdem erroribus, gravius est plectendus quam ille qui credidit et fatetur se eisdem erroribus credidisse, si uterque redit ad fidei veritatem. Cuius ratio assignatur. Quia qui fatetur se non credidisse erroribus quibus se prius dixerat

84 prepotentis] We Vc: omitted Ly propter etiam tunc Vg (cancelled Vgb) preponentis Bb Fi An
 85 consequatur] consequentur An | et] vel Bb 86 gravius...87 erroribus] omitted Bb | et...87
 dicit] omitted Fi 87 erroribus] assertionibus We Vc | interiorem] in timore Vc 89 secundus] s^r
 Bb | autem] omitted We Vc 91 restaret] restauret Fi 92 sit] s^c Bb 94 tempus] opus Ly We Vc
 95 et] omitted Ly 96 et] omitted Bb 99 Deum] omitted Bb | apud²] omitted Ly | licet] omitted Fi
 102 alius] i⁹ Bb alterus An 105 eius] omitted Vc | assequatur] consequatur Ly 106 recognoscit]
 resiliit Ly resilit Vg | quod] quia An 107 credit] credit We Vc | gravius...108 erroribus] omitted
 Fi | ille] omitted Bb | credidit] We Vc: credit Ly Vg Bb An 108 redit] omitted Vg corrected Vgm
 109 credidisse] credere Ly | erroribus] nec credidisse si utique credit erroribus added Ly si utique
 credit erroribus added Vg

110 adherere puniendus est tam pro peccato in fide quam pro peccato in moribus.
 Est quidem puniendus pro peccato in fide quia prius exterius tenuit pertinaciter
 hereticam pravitatem, et ideo catholici qui de manifestis non de occultis iudicare
 debent, ipsum punient pro heretica pravitate. Est etiam puniendus pro crimine in
 moribus, quia pro crimine mendacii. Aut enim nunc crimine mendacii irretitur,
 115 asserens se non tenuisse mente quod corde credebat, aut prius mentiebatur
 aperte de seipso, dicens se tenere quod nequaquam corde credebat. Et ideo non
 solum tanquam hereticus, sed tanquam falsus et mendax, bilinguis et duplex, est
 gravius puniendus, putandusque est quod omni dolositate, proditione, falsitate,
 periurio, et fallacia sit, saltem secundum preparationem cordis, nequius
 120 involutus. Quare nunquam in quocunque negotio est sibi credendum, sed pro
 infami et ignominioso in perpetuum est habendus.

Capitulum 7

Discipulus: Audivi diversas sententias de credentibus hereticorum erroribus
 quos sciunt ab ecclesia condempnatos. Nunc autem discutias de credentibus qui
 nec sciunt errores hereticorum quibus credunt esse dampnatos, nec pertinaciter
 5 adherent eisdem, an scilicet tales heretici sint censendi, cum Gregorius 9us ubi
 prius de credentibus hereticorum erroribus non distinguit.

Magister: Si loquaris de erroribus qui obviant veritatibus catholicis quas
 credens non tenetur explicite credere, sed solum implicite, dicunt quidam quod
 credentes huiusmodi erroribus non sunt heretici reputandi. Tales enim credentes
 10 videntur esse illi de quibus loquitur Augustinus, ut habetur 24 q. 3 c. *Hereticus*,
 dicens: “ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, est imaginatione quadam
 veritatis illusus”. Et ideo deceptus, non hereticus, videtur esse putandus.

Si autem loquaris de erroribus qui opponuntur catholicis veritatibus quas
 quis tenetur explicite credere, videtur quibusdam quod tales credentes quamvis

110 adherere] The text of Bb is missing from this point (end of fo. 159b) until the second
 intervention of the *Magister* at 1 Dial. 7.9 (*Respondetur quod illi dicuntur esse credentes hereticis*)
 with which fo. 160a of Bb resumes. 7.10 24...Hereticus] col. 998

111 Est...fide] *omitted* Ly Vg | tenuit] tenebat Ly Vg 112 manifestis] *et added* Ly 114 Aut...
 irretitur] alius autem crimine mendacii non irretitur Ly Vg | crimine²] We: crimen Bb Fi An Vc
 115 non] *omitted* Ly | corde] corpore Vg cor^e Vgb, *cancelling* corpore | aut prius] primus autem Ly
 Vgb 116 credebat] tenebat We Vc 117 solum] *et added* Fi An We | tanquam¹] quam An | sed] *et*
added Fi An We | tanquam²] quam An 118 quod] *omitted* Ly 119 fallacia] *omitted* Ly | sit]
omitted Ly Vg similibus Vgm | nequius] iniquitatibus Ly Vgm 7.4 nec¹] non Ly Vg | nec sciunt]
 nesciunt Vc | quibus credunt] *omitted* Ly Vg 5 adherent] adhererent We | ubi] *omitted* Vg .u. An
 6 distinguit] distinguat We 11 dicens] *omitted* Ly 12 putandus] Ly We Vc: puniendus Vg Fi An

non pertinaciter adhereant sunt heretici reputandi, aliis dicentibus quod nullus potest credere errori contrario veritati catholice quam quis tenetur explicite credere, nisi pertinaciter eidem errori adhereat, quia eo ipso quod quis credit errori contrario veritati catholice quam tenetur explicite credere non est paratus corrigi, et per consequens pertinax est censendus. 15

Discipulus: Suntne credentes eisdem erroribus reputandi heretici vel omnes pro hereticis nequaquam habendi. 20

Magister: Respondetur quod non, quia aliqui credentes erroribus aliquibus sunt heretici reputandi, et aliqui credentes eisdem erroribus non sunt heretici reputandi, et hoc potest contingere dupliciter. Primo quia aliqui tenentur credere explicite veritates contrarias illis erroribus, et alii non tenentur explicite credere veritates illas. Secundo potest hoc contingere quia aliqui pertinaciter adherent, aliqui non pertinaciter adherent. 25

Discipulus: Quia, ut estimo, ad sciendum quis credens hereticorum erroribus est censendus hereticus et quis non est censendus hereticus oportet scire quis credens est pertinax et quis credens non est pertinax, eo quod pertinaciter credens est hereticus, ille autem qui non est pertinaciter credens non est hereticus reputandus (quis autem sit pertinax et quomodo de pertinacia debeat quis convinci tractatum est superius libro quarto), ideo circa hanc materiam hic nolo insistere. Propter quod dic breviter quomodo debet intelligi auctoritas Gregorii 9ⁱ c. 1° huius septimi allegata. 30 35

Magister: Breviter respondetur quod debet intelligi de credentibus hereticorum erroribus quos sciunt esse dampnatos vel quibus pertinaciter credunt. Quo etiam modo dicitur quod debet intelligi auctoritas Gelasii pape posita 24 q. 1 c. 1 cum dicit: “quicumque enim in heresim semel dampnatam labitur, eius dampnatione seipsum involvit”. 40

38 24... 1-] col. 966

16 quis] *omitted* Ly 20 Suntne] omnes *added* Vg We Vc | pro] *omitted* Fi 22 sunt] sint Fi 23 aliqui] alii Ly Vg 25 et] *omitted* Ly Vg 26 quia] quod Ly Vg | adherent] et *added* We Vc 27 aliqui... adherent] *omitted* Vg *corrected* Vgm 28 est] *omitted* Ly 29 et... hereticus²] *omitted* Fi | hereticus²] *omitted* Ly Vg 30 pertinaciter] pertinax Ly 31 est²] credit Ly Vg | pertinaciter] pertinax We 35 septimi] libri Ly Vg 38 1¹] Fb Ly: 3 Ww | cum... 39 dicit] We Vc: *omitted* Ly Vg concluditur An 9^e Fi 39 enim] Fb: *omitted* Ww

Capitulum 8

Discipulus: Postquam vidimus de credentibus explicite hereticorum erroribus, consideremus de credentibus ipsis hereticis, qui, scilicet, reputarent ipsos catholicos, licet ignorent in quo discrepent a doctrina catholica atque sana, an scilicet tales sint heretici reputandi, et qua pena debeant plecti.

Magister: Circa hoc possunt esse diversi modi dicendi. Unus est quod tales, si nullum errorum hereticorum explicite credunt, quia nesciunt in speciali qui sint errores eorum, non sunt inter hereticos computandi stricte loquendo de hereticis. Large tamen accipiendo hereticos pro implicite pertinaciter tenentibus errores qui sapiunt heresim manifestam, heretici sunt censendi.

Primum istorum declaratur sic. Sicut ille qui nullam catholicam veritatem explicite credit quamvis credat in genere fidem catholicam esse veram, non est catholicus reputandus, sic ille qui nullum errorem contrarium veritati catholice explicite credit non est inter hereticos computandus. Sed ille qui credit aliquos catholicos qui tamen sint heretici, et nescit in speciali aliquem errorem eorum, nulli errori contrario fidei explicite credit. Ergo talis non est inter hereticos computandus, nomine hereticorum stricte sumpto.

Secundum, scilicet quod, large accipiendo nomen hereticorum, pertinaciter credentes hereticis, licet nullum errorem ipsorum in speciali et explicite credant, sunt heretici iudicandi, sic videtur posse probari. Tenentes pertinaciter errorem ex quo et quibusdam veris que negari non possunt sequitur heresis manifesta, possunt heretici nuncupari large accepto vocabulo. Sed tales credunt errorem ex quo et quibusdam veris sequitur heresis manifesta. Verbi gratia: si aliquis hereticus teneret pertinaciter animas reproborum in inferno minime cruciari et quod anime sancte non vident Deum in celo, et quod omnia de necessitate eveniunt, credentes pertinaciter talem esse catholicum tenerent errorem ex quo et quodam vero quod negari non potest sequitur heresis manifesta. Sequitur enim: talis, puta Martinus vel Iacobus est catholicus, et Martinus vel Iacobus tenet irrevocabiliter quod anime reproborum non cruciantur in inferno, et quod anime sanctorum in celo non vident Deum, et quod omnia de necessitate eveniunt. Ergo anime reproborum non cruciantur in inferno, nec anime

8.3 consideremus] nunc *added* We Vc 4 ignorent] ignorarent Ly | discrepent] discrepant Ly
 describitur An 5 debeant] debent We Vc 6 esse] *omitted* Fi 7 quia] We Vc: qui Ly Vg Fi An
 sint] sunt Vc 14 aliquos] alios esse Vc 15 sint] *omitted* Fi 18 Secundum] Ly We Vc: secundo
 Vg Fi An 20 iudicandi] quod *added* Vc 22 accepto vocabulo] accipiendo vocabulum Ly
 accipiendo vocabulo Vg 26 tenerent] tenent Vc 29 tenet] Fi We: tenent Ly Vg An Vc 31 nec]
 quod *added* Vg

sanctorum in celo vident Deum et omnia de necessitate eveniunt. Conclusio ista concludit hereses manifestas, et isti credentes de quibus est sermo pertinaciter explicite tenent maiorem, et minor potest aperte probari. Ergo isti credentes, large sumpto vocabulo, sunt heretici iudicandi. 35

Alius modus ponendi potest esse quod tales credentes nec uno modo nec alio sunt heretici reputandi, quia sicut nullus est reputandus catholicus nisi habeat fidem de veritate incommutabili que falsificari non potest, ita nullus est hereticus reputandus nisi adhereat errori qui verificari non potest. Tales autem credentes non adherent nisi erroribus qui verificari possunt. Si enim Jacobus vel Johannes hodie est hereticus, cras potest esse catholicus. Ergo tales non sunt heretici reputandi. 40

Capitulum 9

Discipulus: Ista difficultas, an scilicet tales credentes sint censendi heretici, videtur michi magis esse de nomine quam de re. Ideo ipsa dimissa, dic an omnes credentes hereticis modo predicto, licet in speciali nullum sciant errorem ipsorum, graviter peccent, et an sint acriter puniendi. 5

Magister: Respondetur quod si tales credentes sciant hereticos esse dampnatos, graviter et mortaliter peccant. Si autem nesciant eos esse dampnatos, nec sciunt quod sunt heretici, et non laborant ignorantia crassa et supina, non peccant mortaliter. Si vero laborant ignorantia crassa et supina peccant mortaliter.

Discipulus: Quomodo scietur qui credentes hereticis quos nesciunt esse hereticos laborant ignorantia crassa et supina et qui non. 10

Magister: Respondetur quod illi dicuntur esse credentes hereticis, ignorantia crassa et supina sive dampnabili laborantes, qui nolunt scire vel non curant scire quos putant catholicos esse hereticos.

Discipulus: Et quomodo scietur quod aliqui credentes hereticis nolunt scire ipsos esse hereticos. 15

9.11 non] Ms. Bb resumes from this point.

32 celo] non added Vg We | ista] aliqua Fi An 36 alio] modo added Ly Vg 39 qui] que We Vc 40 verificari] non added Ly Vg Vc 41 potest] posset Ly 9.2 heretici] omitted We An 3 dic] omitted An 5 peccent] perdcnt An 7 peccant] peccat Fi An 8 non²] omitted Fi Vg (corrected Vgb) | peccant] peccat Fi An 9 Si... mortaliter²] omitted Fi | supina] non added An | peccant] peccat An 10 qui] Ly We Vc: quod Vg Fi An 13 crassa] omitted Bb | scire²] omitted Ly Vg 14 putant] putent Vg (corrected Vgm) | esse] et quos added Ly Vgm

Magister: Respondetur quod illi nolunt scire aliquos esse hereticos qui veram informationem de hereticorum perfidia nolunt audire. Unde si sint aliqui scientes hereticorum perfidiam qui laborant et paratis sunt ostendere quod sunt
 20 pravitate heretica infecti, illi qui nolunt eos audire, et multo magis qui tales volentes eos de hereticorum perfidia informare repellunt, persequuntur, et molestant, ignorantia dampnabili et affectata laborant.

Discipulus: Videtur quod tales repellentes, persequentes, et molestantes eos qui cupiunt eos informare de illis quos putant catholicos, et ostendere quod sunt
 25 heretici, non peccant, imo faciunt quod debent. Nam ex eo quo putant tales catholicos esse, reputare debent illos esse detractores qui eos cupiunt de pravitate heretica diffamare. Detractores autem repellere, molestare, et persequi non est peccatum sed actus virtutis, teste Psalmista qui ait: “detrahentem secreto proximo suo, hunc persequeris”. Cui Salomon concordare videtur, qui
 30 Proverbio 25 ait: “ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem”. Et Proverbio 4° c. ait: “detrahentia labia sint procul a te”. Et 24° c. dicit: “cum detractoribus non commiscearis”, quibus concordat illud Ecclesiastici 28: “sepi aures tuas spinis”, et “linguam nequam noli audire”. Ex quibus aliisque quam plurimis testimoniis scripturarum sacrarum patenter
 35 colligitur quod detractores non sunt audiendi sed repellendi et molestandi.

Quod etiam Anterius papa, ut habetur 6 q. 1 c *Ex merito*, aperte insinuat dicens: “caveatque unusquisque, ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, id est ne aut ipse aliis detrahat, aut alios detrahentes audiat”. Hoc etiam ex octava synodo, prout legitur 11 q. 3 c. *Non solum*, colligitur evidenter, cum dicitur:
 40 “Non solum ille reus est, qui falsum de aliquo profert, sed etiam is, qui aurem cito criminibus prebet”. Quod etiam Gregorius sentire videtur, ut habetur eisdem

28 teste Psalmista] Psalms 100:5 30 Proverbio 25] Proverbs 25:23 31 Proverbio...ait] Proverbs 4:24 ^| 24o...32 dicit] Proverbs 24:21 32 illud...33 28] Ecclesiasticus 28:28 33 linguam... audire] *ibid.* 36 6...merito] col. 557 39 11...solum] col. 664 41 eisdem...42 cunctis] col. 658

17 aliquos] Ly Vg: ai^o Bb alios Fi An We Vc 19 sunt²] Ly Bb: sint Vg Fi An We Vc 20 illi] *omitted* Ly Vg 21 volentes] *corrected* Vgm 24 catholicos] esse *added* Ly Vg 25 peccant] peccat Fi 28 actus virtutis] virtus Ly | virtutis] vo^{bs} Bb | qui ait] *omitted* Ly Vg 31 Et¹] *omitted* Vg *corrected* Vgb | ait] *omitted* Ly Vc | detrahentia labia] Vulg: labia detrahentium Ww | Et²] *omitted* Vg | 24o] 23 Ly Vg 32 dicit] dic An Vc | non] *omitted* Bb | commiscearis] miscearis Ly Vg 33 28] 20 Ly Vg | tuas] Vulg We Vc: t Bb et Fi An *omitted* Ly Vg 35 sed repellendi] *omitted* Vg *corrected* Vgm | repellendi] compellendi Ly 36 etiam Anterius] Anteros Ly | ut] n^c Bb merito] iniuncto Vc 37 caveatque] Fb: caveat itaque Ww | habeat] habeant Bb Fi An | id...38 est] Fb: *omitted* Ww 38 detrahat] detraherit Bb | aut²] 2^c Bb nec Fi An 39 synodo] probatur *added* Ly | cum dicitur] quod Ly Vg 2^c Bb cum Fi 9^c An 41 Quod] *omitted* Ly Vg | Gregorius] Kn: Augustinus Ww

causa et questione c. *In cunctis*, scribens archiepiscopo Mediolanensi in hec verba: “sanctitas vestra debet mentem suam a maledicorum hominum rumoribus atque obtrectationibus disiungere”.

Ex quibus aliisque quam plurimis patenter infertur quod detractores, calumpniatores, diffamatores, et criminum impositores non sunt aliquo modo audiendi sed omnimode repellendi. Ergo si apparent aliqui qui volunt alios informare de papa quod sit pravitate heretica irretitus, quantumcunque papa esset hereticus illi qui nescirent papam esse hereticum non deberent tales informatores audire. Ex quo sequitur quod tales propter hoc quod nolunt de perfidia pape heretici informari non essent dicendi ignorantia dampnabili laborantes. Hec inter alia movent me ad tenendum quod volentes ignorantes papam vel alios pravitatem hereticam incurrisse de veritate informare non sunt aliquatenus audiendi, sed tanquam detractores repellendi. Qualiter tamen ad ista responderi contingat explana.

Magister: Ad omnes auctoritates quibus suadet detractores esse minime audiendos respondetur unico verbo, quod omnes debent intelligi quando sciuntur esse detractores. Quia illi de quibus scitur quod detractionis vitio sunt infecti, absque magna causa audiri non debent cum volunt de aliis aliquid narrare sinistrum. Illi autem de quibus ignoratur an sint detractores sunt omnino audiendi, precipue cum aliquid quod in dispendium potest vergere boni communis cupiunt enarrare, et multo magis audiendi sunt illi qui hactenus discreti et bone fame reputati fuerunt, si intendunt aliquid sinistrum de aliquo referare. Quare si tales laborant ostendere quod papa est pravitate heretica maculatus sunt audiendi omnino.

Discipulus: Non obstante ista responsione generali, dic quomodo ad auctoritates singulariter respondetur.

Magister: Ad primam dicitur quod Psalmista loquebatur de illo quem sciebat esse detractorem, et ideo tanquam malum iuste persequebatur eundem.

43 debet] esse *added* An | rumoribus] responsionibus Vg *omitted* Bb 44 obtrectationibus] *corrected* Vgm | disiungere] distinguere (*sic*) Bb 45 Ex... detractores] *omitted* Vg *corrected* Vgm aliisque] aliis Vgm | plurimis] pluribus We Vc 47 qui] quod Bb An 49 deberent] debent Ly Vg 50 informatores] informationes Vc | hoc] *omitted* Ly | nolunt] nollent We Vc 52 laborantes] ignorantes Ly laborantos We | volentes] nolentes Bb 54 aliquatenus] aliquo modo Ly aliquo Vg (modo *added* Vgm) 56 omnes... 57 debent] *omitted* Bb 57 audiendos] minime *added* Bb Fi An quod] Ly Vg Vc: quia Fi An We 58 esse] *omitted* An | detractores] repellendi qualiter tum *added* An 59 audiri] audiendi Fi 60 detractores] detractionis vitio maculati We Vc 63 fuerunt] fuerint Vc | aliquid] ad An 67 singulariter] singulas Vc 68 Magister] respondetur *added* Ly Vg Psalmista] β^o Bb 69 malum] ma^{iii} Fi

70 Ad secundam dicitur quod auditor per faciem tristem debet repellere illum quem esse detrahentem agnoscit.

Ad tertiam per idem respondetur quod labia detrahentium quod scit esse detrahentes debent esse procul a quolibet bono viro.

75 Ad quartam respondetur quod nullus debet scienter cum detractoribus commisceri.

Ad quintam respondetur quod non est audienda lingua nequam que scitur esse nequam.

Ad sextam de Anterio pape respondetur quod nemo debet audire scienter alios detrahentes.

80 Ad septimam respondetur quod aurem cito prebere criminibus contingit dupliciter, vel absque credulitate solummodo audiendo, vel adhibendo fidem et credendo. Primo modo nemo debet cito aurem prebere criminibus, quando narrantur ab illis quos scit mendosos, falsos, detractores, vel in quocunque crimino irretitos, quia omnes tales debet habere suspectos ne falso et mendaciter
85 vel mala intentione crimina referre nitantur. Et ideo eos debet repellere, et quantum sibi competit pro gradu suo et officio ad correctionem et punitionem eorum tenetur fideliter laborare. Si vero criminum relatores non fuerint antea aliquo crimine, puta nec detractionis nec mendacii nec aliquo alio irretiti, cito
90 auris eis est prebenda, solummodo audiendo et ad cautelam in memoria retinendo. Sed secundo modo, scilicet fidem adhibendo et credendo nullus debet cito aurem prebere criminibus. Hoc enim vitio criminali minime caret.

Ad ultimam auctoritatem respondetur quod vir sanctus mentem suam ab obtrectationibus et rumoribus illorum hominum quos scit esse maledicos debet disiungere, non solummodo fidem eis minime adhibendo, sed nec eos absque
95 causa magna aliquantulum audiendo.

Discipulus: Quare dicitur quod tales absque causa magna audiri non debent, cum per hoc innuatur quod ex causa magna detractores et maledici debent audiri.

76 respondetur] *omitted* Ly Vg 78 Anterio] Antero Ly | pape] papa Vc | scienter] *omitted* Vg
corrected Vgm 80 septimam] aliis Ly Vg a^{az} Fi aliam An 83 in] etiam We 84 falso et] false
vel Ly 85 ideo] id An | eos] illos Ly omnes Vc 87 laborare] sed *added* An 88 detractionis]
detractiones Ly detractores Vg Fi | mendacii] mendacio Ly Vg | aliquo²] modo *added* An | irretiti]
irre An 89 ad] *omitted* Vg *corrected* Vgb | memoria] memoriam Vc 93 obtrectationibus]
obtractationibus Bb aobtractationibus An | illorum] *omitted* Vc | scit] scivit Ly Vg | maledicos]
maledices Fi An We 97 cum...98 audiri] *omitted* Vc | debent] debeant Ly

Magister: Respondetur quod quemadmodum nullus criminus est regulariter ad accusandum vel testificandum in iudicio admittendus, et tamen in quibusdam criminibus enormibus ad accusandum et denunciandum deberet admitti, licet nunquam fides ei debeat adhiberi nisi per legitima documenta sue assertionis probaverit veritatem, ita detractores regulariter audiri non debent. In casu tamen magno, pro magno periculo evitando, presertim si aliqua indicia veritatis protenderent, deberent audiri ad aperiendum vias investigandi citius veritatem, nullus tamen debet credere eis.

Capitulum 10

Discipulus: Licet dominum nostrum summum pontificem nunc Dei providentia in cathedra Sancti Petri sedentem, dominum videlicet Iohannem 22um, catholicum atque sanctum ab omni pravitate heretica alienum absque omni dubitatione existimem, et ideo omnia que dicta sunt de papa heretico et dicentur, de ipso nullo modo intelligam, quia tamen probabiliter existimo quod papa, cum non sit confirmatus neque in gratia neque in fide, in hereticam valeat incidere pravitatem, in quo cum fratre Michaeli quondam generali ministro Fratrum Minorum complicibusque suis convenio, qui, ut audio, probare nituntur quod in hiis que proponunt contra dominum summum pontificem sunt a catholicis audiendi, eorumque scripta contra doctrinam ipsius et personam eius a fidelibus sunt videnda et cum deliberatione provida discutienda et examinanda, quod et dominus noster summus pontifex de scriptis eorum fecisse dinoscitur, cum ad scripta eorum etiam sub bulla subtiliter et sufficienter respondit, nunc peto ut motiva dicentium quod volentes informare ignorantes papam esse hereticum de erroribus eiusdem pape heretici atque pertinacia eius, si antea periti et bone fame fuerunt, sint ab ignorantibus papam esse hereticum audiendi. Forsitan enim pro tempore quo aliquis papa futurus efficeretur hereticus possent esse

99 regulariter] irregulariter Bb 100 ad] n We | vel] et Ly omitted Vg | et] omitted Ly
 101 enormibus] erroribus Bb | deberet] Ly: debent Ww | admitti] omitted Bb 102 ei] Ly: eis Ww
 103 probaverit] probaverint Fi An | regulariter] irregulariter Bb 104 magno¹] omitted We Vc An
 pro] omitted An 105 protenderent] We: pretenderent Fi Vc precederent Ly Vg procedere Bb
 protenderet An | deberent] debent Fi An | investigandi] inveniende We Vc | veritatem] veritatis Vc
 106 debet] deberet We Vc 10.2 Discipulus] omitted Vg corrected Vgm | nostrum] omitted Ly Vg
 5 sunt] omitted Bb Fi We Vc | dicentur] dicantur Bb Fi An 6 nullo] omitted Fi | existimo] estimo
 Vc 9 complicibusque suis] in pluribus que Vg cancelled and corrected Vgm 10 que] quibus Fi
 11 eius] omitted An 12 videnda] corda Fi An | et³] omitted Vg corrected Vgb 13 fecisse... 14
 eorum] omitted Bb 14 respondit] responderit Bb Fi | nunc] ut Fi An omitted Ly zc Vg 16 antea]
 We Vc: ante Bb Ly Vgm autem Fi An 17 fuerunt] fuerint Vc 18 possent] Vc: posset Ww

utilia vel ad probandum vel ad improbandum. Expedit enim nonnunquam scire
20 motiva impugnantium veritatem.

Magister: Videtur quod intendis ponere casus quod papa in rei veritate sit hereticus et quod aliqui catholici satagunt eius errores et perfidiam publicare.

Discipulus: Ita est ut dicis. Unde procedas ac si papa esset hereticus quamvis in rei veritate non sit.

25 **Magister:** Quod catholici imponentes pape, quantumcunque fuerit hereticus, pravitatem hereticam, sint ab ignorantibus papam esse hereticum audiendi, illi precipue qui antea bone fame fuerunt, videtur multis modis posse probari.

Primo quidem sic. Illi qui sunt pro aliqua causa ab aliquibus defendendi sunt multo fortius audiendi ab eisdem, cum minus sit audire aliquos quam defensare
30 eosdem. Sed catholici imponentes pape heretico pravitatem hereticam sunt etiam ab ignorantibus papam esse hereticum defendendi. Ergo multo fortius audiri debent ab eisdem.

Discipulus: Video quod ratio ista dependet ab illis que dicta sunt supra libro 6° a capitulo 37° usque ad capitulum 55um, quia per illa videtur minor posse probari.

35 Ideo istam rationem noli amplius pertractare, sed si alias cogitasti adducas.

Magister: Secunda ratio ad eandem conclusionem talis est. Velox ad audiendum debet prebere aurem illis qui errores et perfidiam pape heretici publicare nituntur. Sed omnis homo debet esse velox ad audiendum, teste beato Jacobo qui, canonica sua 1° ait: “sit autem omnis homo velox ad audiendum
40 tardius autem ad loquendum”, ergo etc.

Discipulus: Ista auctoritas beati Jacobi pro istis non facit, quia homo velox debet esse ad audiendum bona, non autem ad audiendum mala. Ergo per hanc auctoritatem non potest probari quod ignorantes papam esse hereticum debeant audire illos qui volunt eius errores et perfidiam publicare.

10.19 Expedit...20 veritatem] Possibly an early version of a thought subsequently expanded in the *Prologus prime partis Dialogi* 38 beato...39 1o] James 1:19

19 utilia] utilius Ly necessaria Fi An 21 Magister] michi added Ly 26 sint] sicut Fi An | esse] omitted Fi An 29 aliquos] alios Vc 30 heretico] omitted Ly 32 audiri...eisdem] audiendi ab eisdem debet Vc 33 Video] videtur Fi | 6o] 7 Ly 35 sed] licet Vg | alias] aliquas Ly 37 aurem] aures Ly Vg | errores] errorem Vc 38 publicare] impugnare Ly Vgb pugnare Vg | homo] omitted Fi An | teste...39 audiendum] omitted Ly 39 qui] in added Vg | canonica sua] canonicè sue Vc 1o] Kn: 2° Ww | autem] Vulg: omitted Ww 40 tardius] tardus Ly | autem] vero Ly Vg omitted We Vc | ergo] omitted Bb Vc 42 autem] omitted Vc | per...43 auctoritatem] pro hac auctoritate Fi 43 quod] per An | debeant] debeat We 44 publicare] punire Vg corrected Vgm

Magister: Respondetur quod auctoritas beati Jacobi non tantum de bonis sed etiam de malis audiendis debet intelligi. Nam eodem modo proportionaliter debet intelligi quod beatus Jacobus dicit “sit omnis homo velox ad audiendum” et quod dicit “tardius autem ad loquendum”. Sed homo debet esse tardius ad loquendum mala, ergo debet etiam esse velox ad audiendum mala, non quidem ut credat vel approbet, sed ut caveat et evitet.

Et ex hoc potest tertia ratio sic formari. Homo debet esse velox ad audiendum illa que scire potest esse utilia sibi et toti communitati. Sed scire papam esse hereticum quando est hereticus potest esse utile cuilibet fideli et toti communitati fidelium, quia per hoc facilius et melius eius malitie resistetur. Ergo quilibet debet libenter audire volentes errores et perfidiam pape heretici publicare.

Quarta ratio est hec. Illa debet homo catholicus libenter audire que debet velle scire. Illa autem que cavenda sunt debet catholicus velle scire, quia cavenda nisi sciantur caveri non possunt. Non tantum autem debet catholicus cavere peccatum in se, sed etiam debet quantum in se est cavere pericula que communitati vel fidei imminere dicuntur. Si autem papa infectus fuerit heretica pravitate, periculum imminet fidei orthodoxe, et per consequens offerentes se ad pandendum et monstrandum perfidiam pape heretici debent libenter audiri.

Quinta ratio est hec. Hoc debet catholicus libenter audire cuius veritatem cum nunciatur tenetur inquirere. Sed si catholicis, etiam ignorantibus papam esse hereticum, nunciatur eius perfidia, ipsi tenentur veritatem inquirere. Ergo tales nunciantes papam hereticum debent audiri. Maior videtur probatione

46 audiendis] audi^{das} Fi | intelligi] quia dicit beatus Jacobus (sic *added* Vgm): “debet esse quisque velox ad audiendum sicut debet esse tardus ad loquendum” *added* Ly Vgm debet esse tardus ad loquendum *added* Vg | modo] *omitted* An | proportionaliter] proportionabiliter Ly **47** intelligi] intell Bb | sit] Ly Bb Vc: sic Vg Fi An We | velox] velo Vg *corrected* Vgb | audiendum] mala *added* Ly **48** et] *omitted* Vg *corrected* Vgb | et...49 mala²] *omitted* Ly | tardius¹] tardus Vc autem] Vulg: *omitted* Ww | Sed...49 mala¹] *omitted* Vg **49** quidem] Vc: quod Bb Fi An We *omitted* Ly gap Vg **51** sic] *omitted* Ly Vg | formari] licet *added* Bb **52** utilia] utile We Vc **54** resistetur] Bb: resisterent Ly Fi An We resisterentur Vg resistitur Vc **55** errores] errorem Vc **58** cavenda] ca^{da} Vg *changed to* credenda Vgm **61** fuerit] fuit Bb Fi Vg **62** imminet] immineret Vc | orthodoxe] ergo quilibet catholicus debet velle scire an papa corruptionem excogitet fidei orthodoxe *added* We Vc **63** pandendum] prodendum Ly | et] ad *added* Ly Vg | monstrandum] iurandum Vc | debent] debet Bb Fi An | audiri] audire We Vc **64** debet] homo *added* Vc libenter] inquirere *added* Ly Vg Bb Fi An Vc | audire] *omitted* Ly Vg **65** nunciatur] non sciat Ly Vg **66** ipsi] *omitted* We Vc **67** tales] talem Bb | papam] esse *added* We Vc | audiri] audire Fi Vc

minime indigere. Minor auctoritatibus divine scripture videtur aperte posse probari.

- 70 Nam sicut supra allegatum existit, Deuteronomio 13° cap. sic legitur: “Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos egressi sunt filii Belial de medio tui, et averterunt habitatores urbis sue atque dixerunt ‘eamus, et serviamus diis alienis quos ignoratis’ quere sollicite etc.” Ex quibus verbis datur intelligi quod cum aliqui
- 75 dicunt quod aliqui volunt fidem eorum corrumpere veritas est sollicite inquirenda. Ergo si aliqui asserunt papam hereticum velle fidem corrumpere orthodoxam, alii fideles etiam ignorantes papam tali respersum perfidia debent sollicite querere veritatem.

Quod etiam Iob 29 innuitur cum ipsemet Iob dicit: “causam quam 80 nesciebam, diligentissime investigabam”. Ex quibus verbis colligitur quod cum alicuius cause que potest esse in detrimentum omnium veritas ignoratur, debet diligentissime investigari.

Hinc Salomon Proverb. 25 ait: “gloria regum investigare sermonem”. Quod verum est cum periculum imminet publice utilitatis.

- 85 **Discipulus:** Iste auctoritates nichil faciunt pro conclusione intenta, quia auctoritates predictae et consimiles de prelatibus et iudicibus sive regentibus duntaxat debent intelligi, quia illorum et non aliorum est inquirere subditorum excessus cum mala fama de eis exierit, secundum canonicas sanctiones.

Magister: Dicunt alii quod verba auctoritatum predictarum et etiam sacrorum 90 canonum quibus asseritur quod prelati ad corrigendos subditorum excessus debent assurgere nequaquam intelligis.

70 sicut...existit] 1 Dial. 6.99 ^| Deuteronomio...cap] Deuteronomy 13:12-4 79 Iob...innuitur] Job 29:16

68 aperte] omitted Ly Vg 72 de...tui] Vulg Ly: omitted Ww | averterunt] Vulg: adverterunt Ly everterunt Vg Bb Fi An We Vc 73 habitatores] vel added Bb | sue] Vulg: tue Ww | eamus] Vulg We Vc: exeamus Ly Vg Bb Fi An 74 quere] Vulg Ly: quare Ww | etc] et diligenter rei veritatem perspecta Ly 77 alii] illi Ly | etiam] et Ly 79 innuitur] innuetur Vg Bb An | cum] sed Bb | Iob²] omitted Vg An Vc | dicit] omitted Vg | quam] omitted Vg corrected Vgb 81 cause que] omitted Vg corrected Vgm | in...omnium] omitted Vg corrected Vgm 83 gloria] gloriam Vg Bb Fi We regum] esse added Vg Bb est added Ly Fi An We Vc 89 alii] illi Fi An 91 nequaquam] omitted Fi An | intelligis] intelli^{ta} Bb intelligeres Fi An

Quia correctio est duplex, una potestativa per publicam punctionem, et hec pertinet ad prelatos et ad in sublimitatibus constitutos. Alia est per simplicem admonitionem, et hec pertinet ad omnes charitatem habentes, qua unicuique precipitur amovere malum cuiuslibet subditi et prelati, si potest. 95

Sic duplex est inquisitio sive investigatio peccati alterius. Una est potestativa et iudicialis, qua quis compellit alios ex officio, vel potest compellere, dicere veritatem de peccato, et etiam de mala intentione alterius, et ista regulariter spectat ad prelatos, non ad subditos. Alia est inquisitio sive investigatio peccati alterius, vel etiam periculi quod potest sibi et aliis imminere, per simplicem interrogationem absque omni precepto et sollempnitate, seu compulsione et punitione nolentium, quam scirent dicere veritatem. Et ista inquisitio sive investigatio peccati vel periculi quod sibi potest et aliis imminere spectat ad omnes qui curam de se et de aliis debent habere. Omnes autem non solum de seipsis sed etiam de proximis, quos sicut seipsos debent diligere, tenentur aliquam curam et sollicitudinem pro loco et tempore et cum aliis circumstantiis debitis requisitis habere, iuxta illud Apostoli ad Romanos 12° “sollicitudine non pigri”, quod non tantum dicitur ad prelatos sed etiam ad subditos quorum est aliquam sollicitudinem non solum pro se sed etiam pro omnibus aliis inferioribus, equalibus, et superioribus, quando convenienter possunt, habere. 100 105 110

Discipulus: Ista ratio apparentiam videtur habere, si quilibet teneretur pro omnibus aliis, superioribus et aliis, aliquam sollicitudinem et curam habere. Et ideo indica si hoc potest aliquo modo probari.

Magister: Hoc Apostolus in diversis locis insinuare videtur. Nam 1° Corinthiarum 12° expresse, ut apparet, probare conatur quod, exemplo membrorum corporis quorum quodlibet aliquam sollicitudinem videtur habere de alio, quilibet pro alio debet esse sollicitus. Unde dicit ibidem Apostolus: “non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum 115

107 illud... 12o] Romans 12:11 114 Io... 115 12o] 1 Corinthians 12:25-6

92 una] est added Ly | potestativa] We Vc: potestative Ly Vg Bb Fi An 93 ad²] omitted Ly Vg 94 admonitionem] monitionem Ly Vg | qua] quia Ly Vg 95 amovere] ammonere Ly 96 duplex est] omitted Ly 98 et²...100 alterius] We Vc: omitted Ly Vg Bb Fi An 100 imminere] alia est added Ly Vgm 104 de²] omitted Ly We Vc 105 seipsis] ipsis Ly Vg 107 debitis] determinatis Ly debite Vc 108 pigri] pigi Vg corrected Vgb 111 ratio] responsio Ly | teneretur] tenetur Bb 112 aliis¹] omitted Ly | aliis²] alii Bb | aliquam] omitted An 117 de] pro We Vc | quilibet... alio²] omitted Ly Bb | dicit] omitted Ly | ibidem] idem Bb An Vc 118 sed] in added Ww | pro] se added Ww | sint] Vulg Ly Vgb Vc: sunt Vg Bb Fi An We 119 membrum] Vulg We Vc: membrorum Ly Vg Bb Fi An | sive] dum added Ly Vg

120 membrum congaudent omnia membra”. Ex quibus verbis colligitur evidenter
quod cum simus membra unius corporis, quilibet pro omnibus debet esse
sollicitus. Hoc dicit glossa ita: “non sit schisma, id est, discordia in corpore
humano vel in ecclesia ubi debet esse unitas, sed omnia membra potius sollicita
sint, in rebus agendis, pro se invicem sollicita sint, dico, ita ut tendant in
125 idipsum, id est, in id sollicitudinis, quod sit ipsum id est indifferens ut non sit
minus pro alio quam pro se sollicita sint.” Ex quibus aperte colligitur quod
omnes de omnibus sollicitudinem debent habere.

Quod etiam Apostolus ad Ephesos 4 aperte insinuare videtur, cum dicit:
“digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate, et
130 mansuetudine, cum patientia, subportantes invicem in caritate, sollicite servare
unitatem spiritus in vinculo pacis”. Ex quibus verbis patenter habetur quod sicut
omnes se debent invicem supportare, ita pro invicem debent esse solliciti, ne
unitas in eis rumpatur.

Unitas autem spiritus in catholicis rumpitur si pravitate inficerentur heretica.
135 Ergo omnes qui sunt membra corporis Christi debent esse solliciti ne fides
catholica, que est fundamentum unitatis spiritus et omnium bonorum
spiritualium, corrumpatur. Et ita omnes tenentur audire illos qui volunt
perfidiam pape heretici satagentis fidem corrumpere orthodoxam ad
occurrendum periculo fidei publicare.

140 **Discipulus:** Debent ergo catholici aliquas occupationes dimittere et intendere
illis qui volunt perfidiam pape heretici divulgare.

Magister: Non dicunt isti quod omnes teneantur omnes alias occupationes
dimittere, sed dicunt quod iudicandum est de audientia danda illis qui volunt
perfidiam pape heretici publicare, sicut iudicandum est de aliis actibus

122 Hoc... ita] Petrus Lombardus, *Collectanea in omnes B. Pauli Apostole epistolas, In epistolam I ad Corinthios*, caput 12 (PL, t. 191, col. 1657A) 128 Apostolus...4] Ephesians 4:1-3

120 membrum] membrorum Ly | congaudent] gaudeant We gloriantur gaudent Fi congaudet Vc et
gaudent An | omnia membra] omitted An | evidenter] omitted An 122 sollicitus... 123 esse]
omitted Fi | Hoc] hinc Vc | ita] omitted Ly Vg | discordia] discordantia Ly 123 unitas] Gl Ly Bb
Vc: veritas Vg Fi An We 124 sint¹] sunt Bb | in¹... dico] omitted Ly 125 id est¹] gap Vg | id
est²] omitted Ly Vg 126 se] seipso Ly Vg 128 dicit] dicitur Bb Vg 130 subportantes]
subportes An | sollicite] Vulg An We: solliciti Ly Vg Bb Fi Vc 131 vinculo] vinculis Bb Fi
verbis] omitted Ly 132 pro] se added Vc 134 rumpitur] rumpetur Vc | pravitate] papa Ly Vgb
inficerentur] Bb We Vc: efficeretur Ly Vg Fi An | heretica] We Vc: hereticus Ly Vg Bb Fi An
136 est] omitted We | unitatis] veritatis Vg (corrected Vgb) Fi An 139 occurrendum]
occupandum Ly | periculo] omitted An 140 aliquas] alias We 141 qui] qua Fi 142 teneantur]
tenentur We | teneantur omnes] omitted Vg corrected Vgm 143 quod] omitted Vg corrected Vgm

affirmativis qui cadunt sub precepto quod semper obligat sed non obligat ad 145
 semper sed pro loco et tempore cum aliis circumstantiis debitis requisitis, et ideo
 non est facile certam regulam dare in speciali quo tempore tenetur quis de
 necessitate salutis audire illos qui volunt perfidiam pape heretici divulgare.
 Potest tamen dici quod tunc ad hoc tenetur unusquisque quando non habet
 rationabilem excusationem quare tunc eos audire minime teneatur. Si enim sit 150
 aliis occupationibus utilioribus vel urgentibus occupatus, potest rationabiliter
 respondere “modo michi non vacat audire”. Si autem non est aliqualiter
 occupatus nec aliter impeditus, se excusare non potest. Si autem dimittit illos
 audire, vel quia de periculo fidei minime curat, aut quia reputat facta fidei ad se
 nullatenus pertinere, vel quia vult illi quem reputat papam catholicum 155
 complacere, aut saltem ei nullatenus displicere, non audiendo peccat mortaliter
 et inter credentes dampnabiliter pape heretico (licet nulli errori eius explicite
 credat) est merito computandus.

Discipulus: Cerno quod isti non dampnant omnes istos qui nolunt audire eos qui
 volunt perfidiam pape heretici divulgare, sed tantummodo illos qui absque causa 160
 rationabili illos audire recusant, putantes quod nec timor pape quem reputant
 catholicum, nec dilectio ad ipsum, nec odium ad publicantes perfidiam eius, nec
 aliquid tale eos valeat excusare, sed solummodo utilior occupatio cui sunt
 intenti, aut alicuius periculi maioris vitatio vel divulgationis inutilitas vel aliud
 simile eosdem apud Deum valeat excusare. Et ad istam intentionem aliquas 165
 rationes, si quas audisti vel vidisti aut etiam cogitasti, sine magna discussione,
 causa abbreviationis, breviter tangendo, allega.

Magister: Sexta ratio est hec. Qui non est ex se sufficiens ad agendum recte ea
 que sibi incumbunt, aliorum qui eum cupiunt informare debet audire consilia.
 Sed quilibet debet esse sollicitus, sicut probatum existit, de fide catholica ne per 170
 quamcunque aliqualiter subvertatur, debetque corrumpere fidem volentibus
 quantum sibi licet pro gradu suo et officio obviare viriliter. Ergo si non est

145 semper obligat] obligat ad semper Vg | semper...sed] omitted Ly | ad] pro Vg 146 sed]
 obligat added We Vc | pro] omitted Ly Vg | aliis] omitted Ly | debitis] debite Vc 151 utilioribus]
 utilibus Ly | vel] et Ly Vg omitted Bb 152 est] sit Ly Vg 153 aliter] omitted Ly Vg
 155 nullatenus] omitted An | pertinere... 156 nullatenus] omitted Vg Fi An | vult...quem] omitted
 Ly Vgm | quem] qui We | reputat] reputant Bb 156 complacere] ut ei complacere Ly Vgm
 displicere] displiceat Ly Vgm 161 illos] eos Ly 162 nec²] ad added An Vc 163 tale] omitted
 We | sunt] sint We Vc 164 vel¹] omitted Ly Vg 165 eosdem] Ly: eodem Vg Bb Fi An eos We
 Vc | aliquas] alias We Vc 167 abbreviationis] aboria^{-is} Fi | breviter] brevi Fi An 170 sicut]
 supra added We Vc 171 volentibus] molientibus We Vc

sufficienter informatus de illis qui volunt fidem destruere, debet audire eorum consilia et informationes qui eum cupiunt de talibus informare.

175 Minor ex hiis que dicta sunt supra in ratione quinta videtur posse probari. Maior autem auctoritatibus divine scripture insinuat aperte. Ecclesiastici enim 32° sic scribitur: “Fili sine consilio nichil facias, et post factum non penitebis”. Et Proverbiis 12° ait Salomon: “qui autem sapiens est, audit consilia”. Et idem in eodem 13° cap. ait: “qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia”.
180 Et, ut legitur Tob. 4, Tobias filium suum instruens ait: “consilium semper a sapiente perquire”. Ex quibus aliisque quam pluribus colligitur evidenter quod in arduis negotiis non solum audienda sed etiam requirenda sunt consilia peritorum. Cum ergo negotium fidei, quando scilicet fides catholica impugnatur, precipue ab illo qui plurimos potest trahere ad suos errores, cuiusmodi est papa
185 hereticus, sit arduissimum negotium, in hoc casu oportet non solum audire sed etiam requirere consilia et informationes eorum qui perfidiam pape heretici non ignorant undecunque innotuit eis.

Discipulus: Quamvis antea cogitaverim quod rationes iste nequaquam discuterentur prolixè, volo tamen contra istam movere duas instantias, quarum
190 prima est quod quamvis in arduis sint peritorum informationes et consilia requirenda, non tamen sunt requirenda nisi ab hiis ad quos huiusmodi spectant negotia. Negotium autem fidei, quando papa esset hereticus, non spectat nisi tantummodo ad prelatos, et non ad simplices nec ad laicos. Unde ad religiosos pauperes et alios, nisi essent cardinales vel patriarche aut episcopi, nullatenus
195 pertineret. Et ideo alii non tenentur audire volentes perfidiam pape heretici declarare, presertim si eis fuerit a superioribus suis iniunctum vel preceptum quod eis audire non debeant.

176 Ecclesiastici... 177 scribitur] Ecclesiasticus 32:24 178 Proverbiis 12o] Proverbs 12:15 ^ idem... 179 cap] Proverbs 13:10 180 ut... 4] Tobias 4:19

174 cupiunt] capiunt Fi An | talibus] perfidia volentis fidem destruere sive sit papa putatus sive alius We Vc 176 enim] omitted Ly Vg 177 32o] respondetur Fi | scribitur] scribatur An | Fili] Vulg: sili Ww | facias] Vulg We Vc: facies Ly Vg Bb Fi An | penitebis] penite Bb peniteris Fi 178 12o] 13 c. ubi Ly Vg | Salomon] garbled Fi 179 13o cap] omitted Ly | autem] Vulg Ly: cuncta Vg Bb Fi We Vc cum cuncta An | agunt omnia] Vulg: omitted Ww | consilio] agunt added Ww | reguntur] cum added Vg 180 consilium] autem added Ww 181 aliisque] verbis added Ly Vg 184 ad... 185 negotium] omitted Vg corrected Vgm 186 etiam] omitted Ly | consilia] consilium Ly Vg 187 ignorant] ignorent Fi An | innotuit] innotuerit We Vc 188 cogitaverim] cogitavi An 189 istam] ista Fi An We | instantias] îstê^{as} Fi 190 sint] sunt Ly 191 quos] spectant added Bb Fi An We Vc 192 spectat] spectaret We Vc 194 et] ad added Ly Vg | nisi] qui non Vc 195 tenentur] tenerentur Ly 196 suis] omitted Ly

Secunda instantia est quod quamvis in arduis sint consilia requirenda, non oportet consilia querere, nisi quando videatur periculum imminere. Et ideo, illi qui nesciunt papam esse hereticum, cum non sentiant ex perfidia pape heretici aliquod periculum imminere, non teneantur eos audire qui volunt eos de perfidia pape heretici informare. Hec sunt instantie que rationem predictam videntur totaliter refellere. Et tamen quomodo respondere contingat ad ipsas enarra.

Magister: Putant nonnulli quod iste instantie ex ignorantia intelligentie scripturarum emanant. Primam autem instantiam dicunt absurditatem perniciosam et periculosam et hereticalem ac etiam stultissimam continere, que est illorum assertio et adinventio qui suam desidiam, imo nequitiam pessimam, palliare nituntur. Est autem hec absurditas quod negotium fidei, quando papa esset hereticus, nullo modo spectat ad simplices et pauperes sed solummodo ad prelatos, puta cardinales, patriarchas, archiepiscopos et episcopos, et non ad pauperes religiosos nec ad laicos nec ad clericos sub episcopis constitutos. Quam absurditatem diabolicam arbitrantur ex astutia diaboli ad subversionem fidei adinventam. Quomodo enim defensio patrie pertinebit ad omnes si defensio fidei, que est amplius quam patriam, defendere non spectat ad omnes? Aut quomodo defensio proprie vite pertinebit ad subditos simplices et pauperes, si defensio fidei que debet esse unicuique carior quam vita corporalis non spectat ad omnes?

Discipulus: An negotium fidei spectat ad omnes discussum est libro 6°. Ideo de hoc ad presens pertranseas, et tantummodo dic quomodo respondetur ad hoc quod dicitur quod si superiores iniunxerunt subditis ne audiant illos qui volunt perfidiam pape heretici divulgare, non debent eos audire.

Magister: Respondetur quod in hoc casu est cum magna cautela et prudentia procedendum, et forma mandati est diligentissime inspicienda, alique circumstantie sunt subtiliter pensande. Ad cuius evidentiam dicitur esse sciendum quod, sicut ex sacris canonibus 11 q. 3 *Si quis episcopum*, et c. *Non semper enim*, et c. *Si Dominus*, et aliis innumeris colligitur evidenter, non est

225 11 ... episcopum] col. 669 ^| c...226 enim] col. 669 226 c... Dominus] col. 669

198 quod] quia Bb Fi An | non] tamen *added* We Vc 199 videatur] videtur Ly Vg 202 Hec] he Ly Vg We | sunt] *omitted* Bb | videntur] videtur Bb 204 Putant] tamen *added* Vc 206 perniciosam] peniciosissimam We Vc 207 adinventio] inventio Ly Vg | pessimam] *omitted* An 209 hereticus] *omitted* An Vc | sed] *omitted* Bb 210 patriarchas] *omitted* Ly Vg 211 episcopis] ipsis Fi 214 defendere] defendenda Vc 217 spectat] *omitted* Bb 219 et] *omitted* An We 222 cum] *omitted* Ly 224 sunt] est An 225 11] Fb Vc: 3 Ly 2 Vg Bb Fi An We 226 est] esse Ly

superioribus obediendum in omnibus. Si enim aliquid precipiunt quod est
 contrarium scripturis divinis aut iuri naturali aut vergat in patens dispendium
 honoris divini, vel fidei orthodoxe, vel communis boni, aut etiam salutis
 230 spiritualis vel corporalis, non debent eis subditi obedire, sed sententiam beati
 Gregorii debent in memoriam retinere, qui, ut legitur 2 q. 7 c. *Ammonendi*, ait:
 “Ammonendi sunt subditi, ne plus quam expedit sint subiecti, ne, cum student
 plusquam necesse est hominibus subiici, compellantur eorum vitia venerari”. Et
 ita in dispendium communis boni subditi superioribus debent nullatenus
 235 obedire.

Per hoc ad propositum respondetur quod si superiores nude mandant
 subditos ut tales volentes perfidiam pape heretici declarare nullatenus audiant,
 nullam causam rationabilem quare audire non debeant assignantes, subditi
 tanquam sinceri fidei zelatores et fidem omni homini preferentes, eis rescribant
 240 quare eos intendunt audire, instar prelati cui mandat Alexander 3us, ut habetur
 Extra, *De rescriptis*, c. *Si quando*, quod si mandatum apostolicum adimplere
 non debeat, causam rationabilem quare adimplere non valeat per literas studeat
 intimare. Ita in hoc casu subditi debent suis superioribus intimare quod eorum
 mandatum adimplere non debeant, cum in audiendo tales nullum ingruet
 245 periculum, non audiendo autem posset grande periculum fidei imminere.

Si autem in tali mandato causa rationabilis exprimat quare subditi audire
 non debeant volentes pape heretici perfidiam declarare, puta quia sunt de
 calumpnia, mendaciis vel detractioe aut inimicitia convicti, non essent saltem
 in publico audiendi, nisi verisimiliter apparet quod vias scirent dare probabiles
 250 quibus perfidia pape heretici panderentur. In omnibus enim talibus non
 voluntatem prelatorum, qui forte timore, ambitione vel cupiditate essent
 corrupti, sed honorem Dei et defensionem fidei deberent attendere, et illud

231 2...Ammonendi] col. 502 241 Extra...quando] col. 18

229 divini] omitted Ly Vg dei Fi | vel²] in Bb | etiam] We Vc: in Ly Vg Bb Fi An 230 vel] et Ly
 corporalis] detrimentum added Ly Vgm | obedire] bedire Bb 231 in] omitted Vg corrected Vgb
 Ammonendi] ammonenda We | ait] omitted Vg corrected Vgb 232 ne!...student] omitted Vg
 corrected Vgm | expedit] Fb: expedit Ww | cum] dum Ly Vg | student] Fb Ly Vgm: studeant Bb
 Fi An We Vc 233 est] omitted Ly | subiici] subi^cci Fi 234 debent] omitted Vg corrected Vgm
 235 obedire] obe^o Bb 236 nude] nedum Ly Vg 238 rationabilem] rationalem Vg | audire] audiri
 Vc 239 rescribant] rescribent Ly 240 quare] quod Ly Vg | audire] ad added Ly 241 rescriptis]
 Fb: hereticis Ww 244 cum] dum tamen Ly | in] omitted Bb | ingruet] sit Ly Vg ingruerit We
 245 non audiendo] omitted Vg corrected Vgm | autem] enim Ly 247 puta] omitted Ly
 248 mendaciis] mendacii Bb 249 verisimiliter] visibiliter Vg | apparet] appareat Ly apparet Vc

verbum Petri Actibus 5 “obedire oportet Deo magis, quam hominibus” memoriter retinere.

Discipulus: Dic ad secundam instantiam.

255

Magister: Respondetur quod non solum in arduis negotiis, ubi peritia propria non subpetit tunc sunt peritorum consilia requirenda quando quis videret periculum imminere, sed etiam quando imminens periculum nunciatur, maxime si a fide dignis et providis intimatur, ne nolentibus denunciato periculo obviare attendat illud Apostoli 1° Thess. 5 “cum enim dixerint pax, et securitas: tunc repentius eis superveniet interitus”, scilicet fidei orthodoxe in cordibus infirmorum, postquam forte superveniet nonnullorum interitus corporalis.

260

Discipulus: Breviter tange alias rationes.

Magister: Septima ratio ex predictis accipit fulcimentum, que potest sic formari. Illi debent audiri qui periculum grande omnibus imminere asserunt et affirmant, ne audire nolentes, cum eos apprehendit periculum nuntiatum “dicentes intra se” illud Sapientis 5°, penitentiam agentes, et pre angustia spiritus gementes, “hii” (scilicet qui nobis nunciaverunt pericula que supervenerunt nobis) “sunt, quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem impropertii. Nos insensati vitam eorum estimabamus insaniam, et finem illorum sine honore”.

265

270

Unde de nolentibus audire pericula nunciantes dicitur Ezech. 33: “Audiens autem, quisque ille est, sonitum buccine et se non observaverit, veneritque gladius, et tulerit eum: sanguis ipsius super caput eius erit. Sonum buccine

253 verbum...5] Acts 5:29 267 illud...5o] Wisdom 5:3-4 272 dicitur...33] Ezechiel 33:4-5

253 verbum] dictum Ly Vg 256 peritia] per vicia An 257 videret] videt Vc 258 imminens] eminens Ly 259 a] omitted Bb | ne] non Ly Vg | nolentibus] We: volentibus Ww 260 attendat] accidat Vc | lo] ad added Ly | 5] 15 Ly Vg | enim] Vulg: omitted Ww | tunc] et added Ly Vg 261 repentius eis] Vulg: repentinus Ww | superveniet] subveniet Fi An etiam added Ly Vg orthodoxe] sicut added Ly | cordibus] Vc: corporibus Ww 262 postquam] post quem Vc convaluerint added Ly | forte] omitted Vg corrected Vgb | superveniet] subveniet Fi An 264 ratio] est que added Ly Vg 265 omnibus] omitted Bb 266 nolentes] omitted Vg corrected Vgb apprehendit] apprehendet Fi An | nuntiatum] We Vc: necessitate Ly Vg necessitatum Bb Fi An 267 dicentes] Vulg: dicant Ww 268 hii] his Ly Vg 269 nobis] hi added Ly Vg 270 Nos] omitted Bb | estimabamus] existimabamus Ly | insaniam] Vulg Vc: insanam Bb Fi An We insaniam...271 illorum] omitted Ly Vg 272 nolentibus] volentibus Fi An | audire] audid' Bb 273 autem] Vulg Ly: omitted Ww | quisque] quisquis Ly | sonitum] Vulg Ly Vg An: sonum Bb Fi We Vc | et] Vulg Ly: omitted Ww | se] omitted Ly Vg (corrected Vgb) | veneritque] venitque Bb venerit An We 274 gladius] que added An | sanguis] sanguisque Fi An | eius] ipsius Ly Vg | erit] omitted Fi

275 audivit, et non se observavit, sanguis eius in ipso erit". Ille audit sonum buccine
 qui audit in confuso quod sunt aliqui imminetia pericula predicantes, sed non
 observat se, quia in speciali ad occurrendum periculis annunciantibus renuit
 informari. Et ideo, cum periculum apprehendit ipsum, se per ignorantiam non
 potest excusare, sed sanguis ipsius super caput eius erit. Sed si sunt aliqui
 280 volentes catholicos de perfidia pape heretici informare, grandia pericula futura
 populo christiano predicunt. Ergo qui non audierint diligenter informationes
 eorum, nequaquam poterunt per ignorantiam excusari, si papa hereticus infecerit
 populum christianum.

Discipulus Auctoritas Ezechieli loquitur de speculatore super populum
 285 constituto, et ideo si episcopus vel prelatus qui est speculator super subditos
 constitutus nunciaret papam esse hereticum, et illi informationes eius nolent
 audire, non essent per ignorantiam excusati. Secus est de illis qui nunciant
 papam esse hereticum et non sunt speculatores super populum constituti, quia
 tales audiri non debent.

290 **Magister:** Dicitur quod ista responsio non impedit rationem predictam, quia
 licet predicta verba Ezechielis principaliter intelligantur de speculatoribus super
 populum constitutis, tamen debent etiam de quibuscunque nunciantibus
 imminetia pericula populo vel persone cuicumque intelligi. Cuius ratio
 assignatur: quia propter caritatem et amicitiam qua unusquisque debet
 295 proximum suum diligere sicut seipsum, quilibet, quantum ad simplicem
 admonitionem et informationem ac simplicem instructionem mutuamque
 defensionem et subventionem, quantum licet cuique pro gradu suo et officio,
 debet esse alterius speculator, custos, defensor, protector, adiutor, informator,
 consiliarius, et instructor, licet nullus debeat super proximum suum
 300 iurisdictionem, potestatem, aut auctoritatem indebite usurpare. Cum ergo
 quilibet debeat speculatorem nunciantem gladium venientem audire (quod non
 est tantummodo verum de speculatore qui iurisdictione et potestate fungitur
 super alios, sed etiam de quocunque speculatore pericula ingruentia advertente),

275 audivit] omitted Bb | non] erit added Fi | se] omitted Vg An 276 aliqui] aliqua Ly
 predicantes] putantes Ly Vg predicentes Vc 277 quia] quicumque Ly quique Vg 278 apprehendit]
 apprehenderit Vc 279 potest] po' Bb poterit We Vc | ipsius] Ly Fi We: eius Vg Bb An Vc | Sed si]
 sicut Ly 280 informare] et added Ly 284 super] speculam seu added Ly Vgb 286 nunciaret]
 nunciare Vg corrected Vgb | eius nolent] nolint Ly 287 est] omitted Bb 290 quia] quod Fi An
 291 intelligantur] intelliguntur Fi intelligentur An 292 etiam] Ezechielis principaliter intelligantur
 added Fi | quibuscunque] quibus Fi 293 populo] pape Ly Vg | cuicumque] cuiuscunque Ly Vg
 297 cuique] cuicumque Ly | et²] omitted Bb 299 nullus] non Fi | proximum suum] proximos suos
 Vc 302 speculatore] pericula ingruentia admonente scilicet added An 303 etiam] omitted Ly Vg
 ingruentia] ingruentia We Vc | advertente] admonente Fi An

sequitur quod qui nunciaverint pericula que intendit papa hereticus, licet non
sint prelati, debent audiri.
305

Octava ratio est hec. Unusquisque tenetur audire illum qui eum informare
tenetur, sicut discipulus tenetur audire doctorem si doctor tenetur discipulum
informare, et filius tenetur audire patrem, qui filium debet instruere. Sic etiam
vicinus debet vicinum audire si vicinus vicinum informare tenetur, quod sacra
scriptura insinuare videtur. Ecclesiastici enim 32° scribitur: “ubi auditus non est, 310
non effundas sermonem”. Ex quibus verbis colligitur quod ubi auditores
nequaquam tenentur audire, nullus tenetur sermonem effundere. Quare ubi quis
tenetur sermonem effundere, ibi sint aliqui qui tenentur sermonum audire. Sed
scientes papam hereticum niti fidem corrumpere orthodoxam et conari fideles a
recta fide avertere de necessitate salutis tenentur, debitis circumstantiis 315
observatis, instruere ignorantes de perfidia et intentione iniqua pape heretici, ut
se observent et pro loco et tempore, modis sibi convenientibus, eidem heretico
toto posse resistant. Ergo et ignorantes papam esse hereticum debent audire eos
qui eos volunt de perfidia et iniquis conatibus pape heretici informare.

Quod autem scientes papam esse hereticum teneantur ignorantibus eius 320
perfidiam revelare, probatur ex hoc quod non minus debet unusquisque
preservare, si potest, proximum a morte spirituali quam a morte corporali. Sed si
aliquis videt alium volentem proximum suum neci tradere corporali, debet hoc
ei ut sibi precaveat intimare. Ergo multo magis si sit papam hereticum satagere
omnes christianos occidere spiritualiter eos inficiendo heretica pravitate, debet 325
inscios, si convenienter potest, de iniquo molimine pape heretici informare.

Nona ratio est hec. Sicut quis tenetur peccata vitare, ita, si potest, tenetur
pericula tam corporalia quam spiritualia tam in se quam in aliis precavere. Sed
propter hoc quod quilibet tenetur vitare peccata debet corrigentem se audire.

310 Ecclesiastici...32o] Ecclesiasticus 32:6

304 nunciaverint] Vc: nunciant Ly Vg nunciaverit Bb Fi An We **307** sicut...tenetur²] *omitted* Vg
(*corrected* Vgm) An | si] quid Ly qui Vg **309** si] *omitted* Vg *corrected* Vgb **310** enim 32o] 23
ubi Ly 32 Vg (ubi *added* Vgm) **312** tenetur] teneretur Ly Vg | quis] aliquis Ly Vg **313** ibi] ubi
We | sint] sunt Ly Vg **314** conari] An We Vc: conare Ly Vg Bb Fi | conari...315 avertere]
seducere fideles Ly Vg | a...315 recta] We Vc: artā Bb artem Fi An **315** debitis] certis Ly
316 observatis] observare Fi | instruere] fideles *added* Ly Vgm | et] *omitted* Vg (*corrected* Vgb)
Bb Fi An **317** convenientibus] congruentibus We Vc **318** toto] *omitted* Fi | debent] debet An
eos] illos We Vc **319** eos] *omitted* Vg *corrected* Vgb | conatibus] conaminibus Ly **320** autem]
aliquid Fi ad An | esse] *omitted* Bb Fi An **321** quod] quia Ly **323** aliquis] *omitted* Ly quis Vg
326 iniquo molimine] iniqua malitia Ly Vg | molimine] monere (?) An **327** Sicut] si Ly Vg
328 quam²] quantum Ly

330 Ergo similiter audire tenetur illum qui pericula tam corporalia quam spiritualia denunciare conatur. Sed declarantes perfidiam pape heretici pericula omnium fidelium tam corporalia quam spiritualia denunciare noscuntur. Ergo audientia eis negari non debet.

335

340

331 heretici] et *added* Ly Vg **332** quam] *omitted* Vg *corrected* Vgm | audientia] We Vc: audire
Ly Vg Bb Fi An **333** negari] Vg: denegari Vc negare Ly Bb Fi An We